

TÜRKİYE’DE HUKUK EĞİTİMİNİN SORUNLARI VE ÇAĞDAŞ GELİŞMELER KARŞISINDAKİ DURUMU

Problems of Legal Education in Turkey and Situation in the Face of Contemporary Developments

Mehmet AKYOL*

Geliş Tarihi: 02.08.2019 Kabul Tarihi: 03.04.2020

ÖZET

Bu makalenin ilk bölümünde ülkemizdeki hukuk eğitiminin güncel sorunları, hukuk eğitimi hakkında yazılmış olan çeşitli yayınlardan elde edilen bilgiler eşliğinde üst ve alt başlıklar halinde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. İkinci bölümde, yine bu alanda yazılmış olan çeşitli yayınlardan elde edilen bilgiler eşliğinde, nitelikli bir hukukçunun taşıması gereken karakter ve sahip olması gereken teknik donanım ile bu nitelikleri sağlayabilmek için Avrupa ve Kuzey Amerika’daki hukuk eğitimlerinde uygulanmakta olan yöntemler birlikte anlatılarak pekiştirilmiştir. Sonuç bölümünde ise nitelikli hukukçuların yetiştirilebilmesi için mikro çapta yapılması gereken değişiklikler ve yenilikler ile hukuk eğitiminde makro çapta dikkate alınması gereken temel hususlar açıklanmıştır. Özellikle eğitim politikası zihniyetinde yapılacak olan değişiklik ile öğrencilere nasıl bir vizyonun yüklenmesi gerektiği ifade edilmeye çalışılmıştır. Makalenin tümünde bu alanda yayınlanmış olan diğer akademik eserlerde ifade edilen sorunlar ve öneriler aktarılırken, ülkemizdeki hukuk eğitiminin başarısız olmasına yol açan temel sebepler göz önüne çıkartılmaya çalışılarak bu temel sorunları meydana getiren hukuk eğitim zihniyetinin kolay algılanmasını sağlayan büyük resim sergilenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hukuk eğitiminin sorunları, Güncel gelişmeler, Hukuk klinikleri, Karşılaştırmalı hukuk eğitimi, Nitelikli hukukçu

ABSTRACT

In the first part of this article, the current problems of legal education in our country are explained in detail in the upper and lower headings with the information obtained from various publications written about legal education. In the second part, with the help of the information obtained from various publications written in this field, the character and technical equipment that a qualified lawyer should carry and the methods that are applied in European and North American law trainings in order to provide these qualifications are explained together. In the conclusion part, the changes and innovations that should be made on micro scale in order to educate qualified lawyers and the basic issues to be taken into account in legal education are explained. Especially with the change in the educational policy mentality, it was tried to explain what kind of vision should be loaded to the students. In the whole article, while transferring the problems and suggestions expressed in the other academic works published in this field, the main reasons leading to the failure of legal education in our country are tried to be taken into consideration and the big picture which provides easy perception of the legal education mentality that creates these basic problems is tried to be exhibited.

Key words: Problems of law education, Actual development, Legal clinics, Qualified lawyer, Comparative law education

* Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencisi, Türk Eğitim Vakfı Bursiyeri, e-posta: mehmet4akyol8@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9999-0088.

GİRİŞ

Eğitim insanın doğumundan ölümüne kadar olan süreçte kesintisiz bir şekilde devam eden bir olgudur. Çünkü eğitim insanın dış dünyadan algıladığı şeyleri içinde yürüttüğü zihinsel faaliyetler sonucu çıkarım veya çıkarımlar elde etmesidir. Buna göre eğitim insan için varlığı inkar edilemez bir gerçekliktir. Eğitimin ihtiyaç olarak ortaya çıkması ve benimsenmesi ise kişilerarası veya toplumda görev paylaşımı ile gerçekleşmiştir. Çünkü insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için temel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalmışlar ve temel ihtiyaçların kazanılması sırasında bilgi ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşmak zorunda kalmışlardır. Böylece kişiler arasında eğitimin aktarılması önem kazanınca toplulukların sosyalleşmesiyle birlikte bir eğitim meselesi ortaya çıkmıştır.

Buna göre eğitim ve salt bilgilerin aktarılması olarak düşünürsek öğretim, tüm toplumların hedeflerine ulaşmada gerekli bir araç olarak kabul edilmiştir. İşte bu noktadan başlarsak toplumların hedeflerine ulaşırken birlikte bir düzen içinde yaşaması gerektiği düşünüldüğünde toplumsal düzen kurallarının varlığı dikkatlice hissedilmeye başlanmıştır. Toplumsal düzen kurallarının uyumsuzluk ortaya çıkması durumunda uygulanması ile bu kuralların zamanla değişmesi gerekliliği düşünüldüğünde hukuk eğitiminin önemi kabul edilmiştir. Sonuç olarak, hukuk eğitimi toplumsal düzenin ortaya çıkmasıyla birlikte daima ön planda olmuş ve toplumun kaderini belirleyen bir tutum sergilemiştir.

Hukuk eğitiminin toplum için bu kadar önemli olmasına rağmen az tartışılması ülkemizde hukuk eğitimi konusunda sorunları meydana getirmiş, bu da hukukun uygulanması ve geliştirilmesi hususunda sorunlara yol açmıştır. Bu durum da ülkemizde uygulanan hukuk eğitimini gün geçtikçe daha tartışılır hale getirmektedir. Bu tartışmalara bakıldığında lisans hukuk eğitiminin niteliğinin vasat olduğu hakkında genel bir kanaat bulunmaktadır.¹

Öte yandan hukuk eğitimini hukuk devleti ilkesiyle ilişkilendiren yazarlar da bulunmaktadır.² Yazarlara göre hukuk devleti bireylerin haklarını koruyan ve güvence altına alan devlet demektir. Buna göre hukuk devletinde adil yargılanma hakkının korunması ve güvence altına alınması gerekir. Bu ise mahkemelerin bağımsız ve tarafsız olması, hakim, savcı ve avukatların işlerini en iyi şekilde yerine getirmesini gerektirir. Aksi takdirde hukuk ve adalet sisteminin işlevselliğine ilişkin sorunlar, temel insan haklarının özünü ilgilili çeşitli tartışmalar doğurur. Bu da hukuk devletini zedeler.

¹ Öztoprak Sağır, Meral, Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hukuk Eğitimi-Araştırma Raporu, 1. Baskı, Ankara 2010, s.99

² Çiftçi, Hasan, Demirbağ, Fahrettin, Türkiye’de Hukuk Fakülteleri ve Hukuk Eğitimi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 91. Sayı 2010, s.257-258; Öztürk, Hakan, Hukukçuların Eğitimi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Nisan 2010 sayı 1, s.167

1. Ülkemizdeki Hukuk Eğitiminin Sorunları

a. Son yıllarda fakülte sayısının artışı

Fakülte sayısının artışıyla ilgili değerlendirmeye girmeden önce somut veri olması bakımından yıllara göre fakültelerin sayılarının verilmesi gerekir³.

Yıl	Fakülte sayısı	Yıl	Fakülte sayısı
1948	2	2005	30
1982	6	2006	32
1992	9	2007	33
1993	10	2008	42
1994	11	2009	47
1995	13	2010	57
1996	14	2011	59
1997	19	2012	61
1998	20	2013	62
1999	21	2014	63
2000	22	2015	68
2001	24	2016	73
2002	25	2017	74
2003	29	2018	75

Hukuk fakülteleri sayısının hızlı artışı hukukçular tarafından hiç de olumlu karşılanmamaktadır. Çünkü fakültelerin akademik kadro bakımından yeterli olmamasına rağmen açılması öğrencilerin dersi uzmanı olmayan hocalardan almasına yol açmaktadır. Öte yandan fakülte sayısının bu şekilde hızlı artışıyla beraber yeni kurulan fakültelerin öncekilerle aynı yapısal ve müfredatsal özelliklere sahip olarak kurulması⁴, nitelikli olmayan hukuk mezununun artmasını kolaylaştırmaktadır.

Ancak diğer ülkelerdeki hukuk fakültesi başına düşen nüfus sayısı incelendiğinde ABD, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, İsviçre, Portekiz ve Avusturya'nın oranları Türkiye'nin oranından daha düşük olduğu görülmektedir.⁵ Bunun için karamsar olmamak gerekir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum düşünüldüğünde ticari hareketlilik fazla olduğundan

³ Bu veriler www.istatistik.yok.gov.tr adresinden elde edilmiştir. Erişim tarihi: 06.05.2018

⁴ Öztoprak Sağır, s.53

⁵ Öztoprak Sağır, s.45; Kaynak verileri 2008 yılından istatistiklere dayanmaktadır.

uyuşmazlıkların çözümünde bir o kadar da hukukçuya ihtiyaç duyulacaktır. Önemli olan hukuk mezunlarını daha nitelikli hale getirmektir. Ancak bunun için istikrarlı bir hukuk eğitimi politikasının olması gerekir. Oysaki bizde hukuk eğitimi alanındaki gelişmeler siyasi politikalara göre yönlendiğinden ve sorunlara karşı hızlı karar alınmaya çalışıldığından yıllardır hukuk eğitimi politikası yaratma yolunda gelişme olmamıştır.

b. Öğrenci ve Öğretim üyesi sayıları

Öğrenci ve Öğretim üyesi sayıları hukuk eğitimi etkileyen en önemli etkidir. Çünkü öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısının çokluğu hukuk eğitimin verimliliğini oldukça fazla düşürmektedir. 2008-2009 eğitim-öğretim yılında yapılan bir araştırmaya göre 17 hukuk fakültesinde toplam 481 tam zamanlı öğretim üyesi görev yapmaktadır. Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı ise 37’dir.⁶ Öyle ki bu fazlalıktan dolayı bence hukuk eğitiminin bel kemiğini oluşturan farklı öğretim yöntemleri (PDÖ, moot court, case method vs.) için gereken yeterli öğretim üyesi veya araştırma görevlisi sayısı bulunamamakta ayrıca bulunsu bile yapısal imkanlar (sınıf, araç-gereç sayısı) buna olanak sağlayamamaktadır.

Derslerde öğretim üyesinin ders anlattığı öğrenci sayısının çokluğu nedeniyle bırakın diğer hukuk öğretim yöntemlerini en basitinden öğrencilerin %60’ı derse devam etmeden, %70’i derste hiç tartışmadan, %80’i dersleri dışında araştırma yapmak için kütüphaneye gitmeden ve %80’i derste hiç soru sormadan bir şekilde mezun olmaktadır.⁷ Haliyle öğrenciler sınav öncesi 1-2 haftalık süreçten itibaren ders çalışmaya başlayarak bilgileri ezberleme yoluyla geçer notu almaya çalışmaktadır.

Derslerdeki öğrenci sayısının çokluğu dersleri monotonlaştırmaktadır. Çünkü sayının çokluğu hocayı takrir metoduyla ders anlatmaya zorlamaktadır. Takrir metoduyla anlatım nedeniyle dersler öğrencinin ilgisini çekmemekte ve hukuksal sorunlarla iç içe sunulmadığı için öğrenci öğrendiği bilgilerin neden ve niçinini öğrenemeden anlamaya çalıştığı için kalıcı olmamaktadır.⁸

Bir diğer önemli sorun ise derslerin monolog bir şekilde anlatılmasıyla sınıfta hocaların otoritesini artması ve öğrencilerin özgüveninin düşürmesidir.⁹ Aslında özgüven düşüklüğüne sebep olan tek unsur bu olmamakla birlikte, bu unsur her öğrencinin özgüven düşüklüğüne yol açması mümkün değildir. Sadece var olan özgüven düşüklüğüne katkı sağlamaktadır.

⁶ Çiftçi, Demirbağ, s.273

⁷ Öztoprak Sağır, s.164 (Kitabın ek kısmındaki Pekcanitez, Hakan, *Hukukta Probleme Dayalı Öğrenim ve Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Örneği*, makalesinden alıntı yapılmıştır.)

⁸ Öztoprak Sağır, s.161 (Pekcanitez, ek kısımdaki a.g.m.)

⁹ Erhürman, Tufan, *Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi: Uluslararası Toplantı*, 1. Baskı, Ankara 2003, s.64

Sonuç olarak hukuk fakültelerindeki öğrenci sayısının çokluğuyla beraber öğretim üyesi sayısının düşük olması öğrencilerin pasif bir şekilde ders dinlemesine yol açmakta ve öğrencilerin tartışmadan, araştırmaya ihtiyaç duymadan, hukuki kavramları ve bilgileri kalıcı şekilde öğrenemeden sadece ezberleyerek mezun olmasına yol açmaktadır. Haliyle öğrenciler teorik eğitimini tam alamadığı için bu eksikliği meslek içi eğitimi sırasında veya mesleğini ifa ederken tamamlamaya çalışmaktadır.

c. Dersler

Herhalde hukuk eğitimi denildiğinde ana gövdeyi dersler oluşturmaktadır. Çünkü derslerin kapsamı, içeriği, öğrenciye kazandırması gereken nitelikleri doğrudan verilecek hukuk eğitiminin yıl sayısını, akademik personel sayısını, sınıf-araç-gereç vb sayısını, ders kitaplarını, ders saatleri-kredileri gibi hususları etkilemektedir. Haliyle hukuk eğitiminde dersler, özellikle hukuk eğitiminin öğrenciye kazandırması hedeflenen nitelikler bakımından, hukuk eğitim sisteminin esaslı ana unsurunu oluşturacaktır. Buna göre hukuk eğitiminde dersler hususu üzerinde bir eğitimcinin sanatçı gibi yaklaşması gerekmektedir.

Hukuk eğitimi boyunca öğrencilere verilmesi gereken dersler genel olarak temel dersler, ana dersler ve seçmeli dersler şeklinde gruplandırılabilir.

Hukukçunun teknik bilgi ve hukuk formasyonuna sahip olması gerektiği kabul edilmektedir.¹⁰ Hukukçunun hukuk formasyonunu kazanabilmesi sadece hukuk öğrenimi için gerekli olan ana dersleri almakla yeterli olmaz. Çünkü temel derslerle desteklenmemiş hukuk öğretimi, öğrenciye hukuk eğitimi için gereken altyapıyı kazandırmaz.

Hukukçunun belirli bir bilinç düzeyi, bir duygu, düşünce ve güçlü bir irade olarak var olan gerçekliği ifade etmesi gerekir. Aynı zamanda hukukçu, kişilik kurucu ve farklı tutum oluşturuvcu etkinliği bünyesinde taşımalıdır. Böylece hukukçu daima geçerli davranış kalıplarından vazgeçerek değerler dünyasını yeniden düzenlemek göreviyle yükümlü olacaktır.¹¹ Hayatın her anıyla iç içe olan hukukta bu görevleri gerçekleştirebilmek için en azından siyaset bilimi, felsefe-sosyoloji, tarih, metodoloji, mantık, iktisat,¹² gibi alanlarda bilgi sahibi olan entellektüel kişilik olmak gerekir. Böylece hukukçu normatif hukukun sosyolojik altyapısını kazanacak, hukuki metinlere salt ezberci anlayışla bakmak yerine bu metinlerin doğruluğunu akıl süzgecinden geçirerek hukuki

¹⁰ O. Kahn Freund, Reflection On Legal Education, 29 Modern L. Rev. 123 (1966) Aktaran: Ansay, Tuğrul, Hukuk Eğitiminde Reform, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 1969, s.278

¹¹ Türközer, Bahir Güneş, Hukuk Adamı, *Adalet Dergisi*, 27. Sayı, 2007, s.1-2

¹² Daha fazla ders önerileri için bakınız: Atay, Cevdet, Hukuk Öğretimi ve Hukukçu Eğitime Bakış Sorunlar ve Çözüm Önerileri, s.4 www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/cevdetatay.doc, Erişim Tarihi: 14.05.2018

kavramları öğrenecektir. Hukukun sosyolojik altyapısını kavrayan hukukçu zaman geçtikçe hukuk metinlerini değişen değerlere göre yorumlayıp hukukun eskimesine engel olacaktır.

Buna göre temel dersler hukukçu için önemi inkar edilmez bir gerçekliktir. Buna rağmen temel dersler hukuk eğitiminin götüğü pratik faydayı¹³ sağlamak amacıyla kolaylıkla ihmal edilmektedir. İhmal etmenin sebepleri üzerinde biraz durmak gerekiyor. Çünkü liselerde bu derslerin yeterli şekilde verilmeyişi¹⁴ üniversitede öğrencilerin ilgisizliğine yol açmaktadır. Haliyle öğrenciler bu dersleri önünde birer engel olarak görmekte ve bu derslerin inceliklerini kavramak yerine ezberleyerek dersleri geçmeye çalışmaktadır. Mevcut sistem buna engel olamamaktadır. Oysa hukuk fakültesine giren öğrencilerin temel donanımı lisede sağlanmış olsa¹⁵ veya en azından Bologna süreciyle beraber Avrupa’da kabul edilen sisteme göre temel dersler ilk basamakta öğretilmeye çalışılsa¹⁶ öğrenciler hukuk derslerine daha sorgulayıcı bir gözle bakacaktır. Çünkü temel dersleri almamış olan veya temel derslerdeki bilim alanlarında yeterli bilgiye sahip olmayan bir öğrenci hukuk derslerinde gördüğü bir kelimeyi sadece normatif olarak değerlendirebilecek, bu kelimenin diğer sosyal bilim alanlarındaki anlamını bilmediği için hukuki kavramların sosyolojik sağlamasını yapamamış olacaktır.

Bu yönden hukuk eğitiminin aslında diğer sosyal bilim alanlarında da bilgi sahibi olan altyapılı kişilere verilmesi gerçeği karşısında maalesef ülkemizde bazı fakültelerde bu dersler çok geç zamanlarda verilebilmektedir.¹⁷ Yine de fakülteye başlamadan önce bu derslerin yeterli düzeyde verilmemesinin öğrencilerin ilgisizliğindeki asıl etken olduğunu düşünüyorum.

Temel dersler hususunda belirtilmesi gereken bir diğer şey yabancı dil dersleridir. Bilginin evrensel ortamda hızla paylaşıldığı günlerde bilim çok hızlı değişmekte ve haliyle evrensel değerler de değişmektedir. Böylesine hızlı bir değişimin yaşandığı dünyada hukukun ve temel değerlerinin de değişmemesi elde değildir. Buna göre hiç olmazsa değişen veya güncellenen bilgiyi, değerleri takip edebilmek için en az bir yabancı dil sahibi olmak, karar veren hakimler ve hakkı temsil eden avukatlar için önemlidir.

Öte yandan küreselleşmenin etkisiyle uluslararası ticari ilişkiler artmış ve ortaya çıkan sorunların uluslararası tahkimlerde çözümlenmesi kabul

¹³ Öztoprak Sağır, s.53

¹⁴ Ansay, s.286

¹⁵ (Tıpkı Amerika’daki gibi) Öztürk, s.174

¹⁶ Dreifuss Netter, Frederique, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi Uluslararası Toplantı, 1. Baskı, Ankara 2003, s.143

¹⁷ Örneğin Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Hukuk Sosyolojisi ve Hukuk Felsefesi dersleri 2017-2018 Öğretim yılının ikinci yarısında 3. sınıfta verilmektedir.

edilmektedir. Bundan dolayı eksiklik olsa gerek ki bakanlıklar nezdindeki kamu kurumları ve mahalli idareler kendilerini temsil edecek nitelikte yabancı dil bilgisine sahip olan avukat bulmakta zorlanmakta ve yabancı avukatları bu iş için tutmaktadır.¹⁸

Bu yüzden dünyada genel olarak kullanılan ingilizce dilini mesleki anlamda olmak üzere çok iyi bir şekilde öğretmek gerekmektedir. Açıkçası öğrenciler lisede yeterli yabancı dil seviyesine sahip olmadan fakülteye geldikleri için hukuk fakültelerinde okutulan mesleki yabancı dil dersleri altyapı eksikliğinden dolayı yetersiz bir şekilde verilmektedir.

Hukuk fakültesinde okutulan dersler konusunda esas noktayı ana hukuk dersleri teşkil etmektedir. Çünkü ana hukuk derslerinin kapsam ve içeriği seçmeli ve temel dersleri doğrudan etkilemektedir. Hukuk eğitimi hakkında yazılanlara bakıldığında esas ve usul derslerinin yıllara sırasıyla dağılımı ve esas ve usul derslerinin günümüzde olduğu gibi çeşitli adlar altında bölünerek anlatılması bakımından neredeyse hiç tartışma yoktur.

Fakat derslerin içeriği bakımından bazı eksiklikler mevcuttur. Örneğin bir ders yılında bir derste anlatılacak olan konuların belirli olması öğrencilerin derslere doğru kaynaklardan çalışması ve hazırlıklı gelmesi bakımından önemlidir. Aslında derslerin içerikleri Ankara hukuk fakültesi ilk kurulduğunda (1937) belliydi ve basılmış haldeydi. Ancak 1960'ların sonuna doğru derslerin içeriği ders imza cetvelinden takip edilebilmekteydi.¹⁹ Son yıllarda ders içerikleri fakülteler tarafından yayımlanmakta olsa da buna uyulup uyulmadığı tartışılması gereken bir durumdur.

Mesela felsefe dersinde belirli bir sistemin olmayışı hocayı kendi inisiyatifine bağlı olarak sistem belirlemesine yol açmaktadır. Aslında bu özgürlük iyi olsa da sınırları iyi çizilmediği zaman dersin konusundan sapmak kolaylaşmaktadır. Öte yandan hukuka giriş derslerinde hukukun temel kavramlarının öğretilmesi yerine tamamen hocaların tercihinin bırakılmış hukuk dışı konular işlenebilmektedir. Anayasa hukuku derslerinde ise çok önemli olmasına karşın temel haklar üzerinde sadece sınırlanması ve birkaç temel hak haricinde fazla durulmamaktadır. Oysa hukuk uygulayıcılarının temel hakların özünü ve hukuki değerleri öğrenmesi hukuku layıkıyla uygulayabilmesi için önemlidir.²⁰

Ders içeriğiyle ilgili olarak hukuk eğitiminde değinilmesi gereken bir diğer durum ders kitaplarıdır. Gerçekten ilginçtir hukuk eğitiminde ders kitaplarının

¹⁸ Kemal Gözler, "Küreselleşme Sürecinde Hukuk Eğitimi", *Legal Hukuk Dergisi*, Yıl 6, Sayı 69, Eylül 2008, s.3022-3024

¹⁹ Ansay, s.296; Aynı yönde farklı bir bilgi: Özay, İl Han, Günışığında Yönetim II Yargısal Korunma, 2. Baskı, İstanbul 2010, s.83

²⁰ Aydın, Oğuz Gökhan, "Gelenekten Geleceğe" Türkiye'de Hukuk Eğitimi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı: 21, Yıl: 6, Nisan-2015, s.640-641

olması gerektiği yıllardır tartışılmaktadır. Oysa üniversitede artık bilginin hazır olmadığı, ulaşılarak öğrenilebileceği düşünüldüğünde küresel bilginin araştırılarak öğrenilmesi gerektiği anlamı ortaya çıkmaktadır. Ancak bilgiye ulaşmak için çabalayan öğrenci profili maalesef lisede kazandırılmadığı için aynı anlayış üniversitede de devam etmektedir. Haliyle lisede bu niteliği kazanamayan öğrenci okuma alışkanlığı olmadığı için derste hocanın takip ettiği hukuk kitabını ya okurken sıkılmakta ya da doktrindeki teorik tartışmaların içinde kaybolup özü unutmaktadır. Bu durumda ortaya öğrencilere özel, her ders için temel bilgilere sahip bir ders kitabı hazırlanması gerektiği görüşü atılmaktadır.

Oysa sorunun temelindeki yatan sebebi görmemiz gerekmektedir. Bilgiye araştırarak ulaşan ve çeşitli kaynakları tarayıp karşısına çıkan verileri muhakeme edip bilgisini güncelleyen ve geliştiren öğrenci tipini yetiştirmediğimiz için yıllardır aynı sorunlar dile getirilmektedir. Nitekim *“Ders kitabı denildiğinde Onar’ın tüyleri diken diken olurdu.(!)”*²¹ ifadeleri bunu kanıtlamaktadır.

Hukuk eğitiminde seçmeli dersler ana dersleri tamamlayıcı niteliği ve zamanın gelişmelerine ayak uydurması gerekliliği bakımından sürekli değişen ve haliyle yıllardır tartışılmalı bir konu olmuştur.

Konuyu irdelemeye başladığımızda öncelikle, seçmeli derslerin hukuk öğrencisinin temel hukuk derslerinde öğrenmiş olduğu bilgileri uygulama imkanını vermesi yönünden önemli olduğunu görürüz.²² Buna göre öğrenci ana derste öğrendiği hukuki kavram veya ilkenin uygulamasını ve tartışmasını seçmeli derste yaparak daha iyi kavrayacaktır. Nitekim Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin 1941 tarihli talimatnamesine bakıldığında ilk defa seçmeli dersler kabul edilmiş ve bu derslerle temel derste öğrenilen konuların doktrindeki tartışmaları yapılarak muhakeme yeteneğinin gelişimine katkıda bulunmak amaçlanmıştır.²³

Seçmeli derslerin bu amacının yanında bir başka temel amacı ise küresel hayatta sosyolojik, iktisadi, siyasi ve teknolojik alanlarda meydana gelen değişimlerle yeni ortaya çıkan alanların kendine has hukukunun öğretilmesi ve hukuki açıdan geliştirilmesidir.²⁴

Seçmeli derslerin temel amaçlarının yanında bazı pratik faydaları da bulunmaktadır. Mesela seçimlik dersler ana derslerin konularında azalmalara yol açacak ve hocaların detaya girmelerine gerek kalmayacaktır. Böylece öğrencilere hukuk formasyonu kazandırmaktan uzak bilgi yığınları

²¹ Özay, s.84

²² Ansay, s.293

²³ Ansay, s.264

²⁴ Ansay, s.294

anlatılmayacaktır. Öte yandan seçmeli dersler ile hocalara farklı alanlarda uzmanlaşma imkanı tanınmış olacaktır.²⁵ Seçmeli derslerin varlığı öğrencilere merak duyduğu konulara yönelme imkanı verecek ve öğrencilerin kendilerini yetiştirme konusunda karar almalarını sağlayacaktır.

Seçmeli derslerin bu yönden önemi vurgulandıktan sonra ülkemizdeki sorunlarına baktığımızda maalesef seçmeli derslere önde gelen fakülteler haricinde gereken değer verilmemektedir. Öncelikle seçmeli derslerin çeşitliliği azdır.²⁶ Bundan dolayı öğrencilerden seçmeli derslerin önemini farkında olanlar bile istedikleri şekilde derslerini seçmemektedirler. Hatta istenilen dersin seçimlik olarak açılmasına karşın bazı öğrenciler var olan kontenjan uygulaması yüzünden istemedikleri dersi seçmek zorunda kalmaktadırlar. Aslında değinmişken kontenjan uygulamasının burada tartışılmasında fayda vardır. Hukuk fakültelerindeki öğrencilerin büyük çoğunluğunun kolay geçilebilen seçimlik dersleri seçtikleri bilinen gerçektir.²⁷ O halde seçimlik derslerin sayılarının ve farklılıklarının artırılması sağlanmalı ve öğrencilerin seçtikleri derslere ilgili olması sağlanmalıdır. Böylece kolay geçme sorunu ortadan kalkacak ve seçmeli derslerden beklenen fayda elde edilmesi için büyük bir adım atılacaktır.

Peki tüm bu sorunlar fakülte yönetimi veya hocaları tarafından bilinmiyor mu? Elbette biliniyor ancak mevcut akademik kadronun yetersiz olması, var olan hocaların ders yoğunluğu ve uzmanlık alanları dikkate alınarak asgari düzeyde önemli olan seçmeli derslerin açılmasını mecburi bırakmaktadır. Çünkü Ankara, İstanbul ve İzmir'in önde gelen üç üniversitesinin hukuk fakültelerine bakıldığında seçmeli derslerin sayılarının diğer fakültelerden oldukça fazla ve bir o kadar da çeşitli olduğu görülmektedir.

Hukuk fakültelerinde, diğer sorunlara nazaran az önemli olsa da, dersler hakkında göze çarpan bir diğer sorun Bologna süreci ile ortaya çıkan, derslerin dönemlik veya yıllık verilmesi sorunudur. Türkiye'de hukuk fakültelerince Bologna sürecine katılmadan önce yıllık ders sistemi uygulanmaktaydı. Bologna sürecinden sonra ise bazı fakülteler yarıyıl sistemine geçmiştir.

Ancak dönemlik sisteme geçiş bazı ana hukuk derslerinin bölünmeden verilmesinin daha doğru olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.²⁸ Mesela borçlar

²⁵ Ansay, s.293 - 294

²⁶ Aslan, Ramazan, Taşpınar, Sema ,AB Sürecinde Türkiye'de ve Avrupa'da Hukuk ve Hukukçunun Yetiştirilmesi ve Türkiye'nin Bu Gelişmelerden Etkilenmesi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 53, Sayı:1, Yıl: 2004, s.4-5; Aydın, s.640; Akıncı, Şahin, Hukuk Eğitimi Üzerine Düşünceler, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı:1-2, Yıl: 2001, s.23

²⁷ Akıncı, s.24; Aydın, s.640

²⁸ Akıncı, s.25; Aydın, s.649

veya ceza hukuku derslerinden sınav yaparken öğrencileri birinci dönem konularından sorumlu tutmamak, öğrencide dersin bütünlüğünü anlayamama ve ders bakımından öğrencinin yeterliliğini ölçmekte elverişsiz olduğu için doğru olmayacaktır. Ancak yine de Avrupa’daki öğrenci transferini sağlamak için bu sistem gerekliyse en azından yıllık ders proje ödevinin hazırlanması öğrenciye yüklenmeli veya yıl sonunda kapsamlı bir sözlü sınavı yapılmalıdır.

Hukuk öğrencilerinin hukuki yazım yeterliliği bakımından desteklenmesi yıllar öncesinden uygulanmış veya vurgulanmış bir konudur. Örneğin Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde 1941 yılında çıkarılan bir yönetmelikle seçmeli ve haftada 1 saat okutulan derslerin dışında kalan derslerde öğrencilerin yılda iki kompozisyon yazması kabul edilmiştir.²⁹ Öte yandan Amerika’da Harvard Hukuk Fakültesi’nde öğrencilerden 2. ve 3. sınıflarda ilgi duyduğu bir konuda öğrenciden derinlemesine araştırma yapması beklenmiştir. Daha sonra bu araştırmalar ise danışmanı konumundaki öğretim üyeleri tarafından incelenmektedir.³⁰ Çünkü hukuki yazım denetlemeleri hukuk eğitiminin en önemli asli nitelikteki parçası sayılmaktadır.³¹

Buna rağmen ülkemizde çoğu hukuk fakülteleri tarafından bu hususta bir çalışma yapılmadığı gibi bazı hukuk fakülteleri tarafından ise en azından klasik yazılı sınav bile yapılmamaktadır. Öğrencilerden böyle bir yükümlülüğü yerine getirmesi istendiğinde akademik kadronun yetersizliği nedeniyle inceleme yapılamayacağı görüşü haklı olarak kabul edilse de hukuki bir sorunu akademik çerçevede dile getirme yeterliliği olmayan öğrencilerin mezun olmasını izlemek çok acı verecektir.

Hukuk fakültelerinde verilen derslerin sayısı, çeşitliliği ve kapsamı düşünüldüğünde “*Hukuk eğitimi kaç yıl olmalıdır?*” sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda dile getirilen görüşlere bakıldığında öğrencilerin nitelikli bir hukukçu olabilmesi için mevcut 4 yıllık sürenin uzatılması gerektiği yönünde hakim bir görüş vardır.³² Nitekim Avrupa’daki uygulamaya bakıldığında bu sürenin 5-6 yıla çıktığı görülmektedir.³³

Sürenin ne şekilde uzatılması gerektiği hakkında görüşlere bakıldığında ilk yılın hazırlık eğitimi şeklinde olması ve temel derslerin verilerek altyapının

²⁹ Ansay, s.264

³⁰ Güran, Sait, ABD’de Hukuk Öğretimi ve Eğitimi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:50, Sayı:1-4, Yıl:1984,s.186

³¹ Güran, s.186

³² Akıncı, s.16; Karayalçın, Yaşar, Hukukta Öğretim Kaynaklar Metot Problem Çözme, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara 2001, s.38; Çelikel, Aysel, Hukuk Eğitimi ve Öğretimi Konusunda Düşünceler, Yeni Türkiye, Yargı Reformu Özel Sayısı, Ankara, 1996, s.10, s.903; Öztoprak Sağır, s.57;

³³ Aydın, s.647

kazandırılması gerektiği³⁴ veya ilk yılda bir yabancı dil hazırlık sınıfının konulması gerektiği³⁵ hatta hukuk fakültesine girme koşulları arasına adalet meslek yüksekokulu mezunu olma şartının konulması gerektiği önerilmiştir.³⁶

Çeşitli öneriler incelendiğinde sorun öğrencilerin hukuk eğitimi alabilmeleri için temel gereksinimlerden yoksun olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ortaya iki çözüm önerisi çıkıyor. Birincisi üniversite öncesinde okuyan, araştıran, sorgulayan kısacası bilgiyi alan değil bulan öğrencilerin yetiştirilmesi yönünde önemli adımların atılması gerekiyor. Bu ise lisedeki felsefe, tarih, edebiyat derslerinin araştırmaya yönlendirmesi ve liselerde mantık, muhakeme yeteneğini geliştiren derslerin yaygınlaştırılması ile olacaktır. Bu başarılabildiğinde hukuk fakültelerinde temel derslerin hukukçu altyapısını sağlayabilecek ölçüde verilmesi halinde eğitim süresi 4 yılda kalabilir. İkincisi, lisede birinci çözüm uygulanamıyorsa, üniversitede bir veya iki yıllık hazırlık sınıfının konulması ile bu eksiklik kapatılmaya çalışılmalıdır. Ancak ikinci çözüm zaten liseden itibaren bilgiyi amaç değil araç olarak kullanmayı öğrenen öğrenci profillerini düzeltme ihtimali düşük olacaktır. Son olarak yabancı dilin hem lisede hem de üniversitede çok kaliteli ve sıkı bir şekilde öğretilmesi gerekiyor. Çünkü üniversitede öğrencinin mesleki yabancı dili en iyi şekilde öğrenebilmesi lisedeki İngilizce öğrenimini en azından B1-B2 seviyesinde tamamlamasıyla mümkün olacaktır.

d. Sınavlar

Ülkemizde hukuk eğitiminde öğrencilerin yeterliliğini ölçen sınavlar klasik ve test şeklinde yapılmaktadır. Sözlü sınavlar 1941-1964 arası bir dönemde Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde uygulanmaktaydı fakat 1964 yılında kaldırıldı.³⁷ Sözlü sınavlar olmasa da içeriği tartışılabilir olmakla birlikte klasik sınavlar genel olarak uygulanmakta buna karşın maalesef sadece test sınavı yapan hukuk fakültesi de mevcut. Bunun haricinde kabataslak bakıldığında sınav olarak klasik sınavların genel olarak tercih edilir olması³⁸ bu konuda bir sorun olmadığına işaret etmektedir.

Ancak yine de yıllık sistemde vize-final arası zamanın uzun olması nedeniyle öğrencileri sadece final sınavlarına odaklanması ve haliyle yılın dörtte üçünü derslerden uzak geçirmesi, sınav sürelerinin kısa olması³⁹, dönemlik sistem uygulandığında ikinci dönemde öğrencileri birinci dönemin konularında sorumlu tutamamak da hukukun bir bütün olarak kavranmasının önünde engel olması⁴⁰ dikkate değer sorunlar olarak göze çarpmaktadır.

³⁴ Çelikel, s.906

³⁵ Gözler, s.3026

³⁶ Akıncı, 16

³⁷ Ansay, s.265

³⁸ Öztoprak Sağır, s.116

³⁹ Aydın, s.649

⁴⁰ Akıncı, s.25

Bunların yanında sınavlar konusunda bir diğer tartışma noktasını fakülteye girişte ve mezuniyetten sonra bir sınavın yapılması hakkındaki tartışmalardır.⁴¹ Açıkçası fakültelerin girişte kendi aradığı özelliklere uygun olarak sınavlar yapması fakültelere nitelikli öğrencilerin girmesi bakımından faydalı olacaktır. Çünkü fakültelere bu yetki verildiğinde fakülteler ilk olarak hukuk için asgari düzeyde temel bilgi donanımını ölçecek sınavlar yapacaktır. Bu sınavı başaran öğrencilerin hukuk eğitimi almasının daha doğru olacağı yukarıda bahsedildiği için tekrara yol açmak istemiyorum. Diğer taraftan mezuniyetten sonra bir sınavın yapılması kolaycı bir çözüm olacaktır. Çünkü yeterli eğitim veremediğimiz öğrencileri alıp zor ve kaliteli sınava sokmak başarısız olanların 4 yıllık çabasının ve devletin onun için ayırdığı harcamaların boşa gitmesine neden olacaktır. Kısacası öğrencilerden verilmeyen bir şeyi almayı beklemek adaletsiz olur. Ayrıca bu sınavlar destekleyicileri tarafından suistimal edilmesi ihtimali hiç te düşük değildir. Sonuç olarak hukuk eğitimi düzeltilmeden mezuniyetten sonra kariyer belirleyici sınav yapmak doğru olmayacaktır.

Bunların haricinde sınavlar hakkında değinilmesi gereken eksiklikler olsa da bu eksiklikler bizatihi klasik sınavların bazı yönleri değildir. Aslında klasik sınavların yanında hukukun bütünlüğünü kavratan ve özellikle hukuki bir sorunu ele alma ve değerlendirme niteliği kazandıran yıllık ödevlerin olması gerekir. İşte bu sayede öğrenci, hukukun inceliklerini kavrayacak, bir sorunu araştırma yöntemini bizzat öğrenecek ve dahası yazım tekniğini geliştirecektir. Ancak akademik kadronun yetersizliği yıllık ödevlerin değerlendirilmesini olanaksız kılacağı için maalesef günümüzde bu tarz uygulamaların hayata geçmesi pek mümkün görünmemektedir.

Son olarak sınavlar hakkında önemli gördüğüm bir gerekliliği belirtmek isterim. Birincisi, sınavlar öğrenciler için fakülteyi bitirmek açısından önem arz ettiği için her birinin sınavda algısı daha açık olmakta ve derslerde elde ettiklerinden daha fazla kazanımı sınava girerek elde etmektedirler. İkincisi, öğrenciler derslere az veya çok düzenli çalışsın ya da son gün sınava hazırlanarak gelsin, bu emeğinden dolayı sınavdan beklentisini yüksek tutmakta ve beklediği notu alamadığı için hevesi kırılmakta ve ders çalışma motivasyonu azalmaktadır. Her iki nedenle öğrencilerin sınav kağıtlarını inceleyerek hatalarını bizzat kendilerinin görmeleri hem daha iyi öğrenmelerine hem de çalışma yöntemi hakkında yaptıkları hatalarını idrak etmelerine yardımcı olacaktır. Bu nedenle üniversite sınavlarına girişte ÖSYM’nin yaptığı gibi en azından geç de olsa sınav kağıdı ile cevap anahtarının öğrenci bilgi sistemlerinde bir süreliğine yayınlanması çok faydalı olacaktır.

⁴¹ Akıncı, s.42 vd. ; Aydın, s.649 vd.

e. Kurumlararası iletişimlilik

Hukuk eğitiminin geliştirilmesinin önündeki bir diğer önemli engel, hukuk eğitimi yürüten kurumlar arasında iletişim ve ortak karar alıp uygulayabilme eksikliği olduğu göze çarpmaktadır.⁴² Ülkemizde fakültelere kendi müfredatlarını, sınav ve öğretim yöntemlerini belirleyebilmeleri için bu konuda bir yönetmelik çıkarmaları gerekse de üniversitelerin merkeziyetçi bir yapıya sahip olmaları buna engel olmaktadır. Bununla birlikte bir üniversitedeki tüm fakültelerde tek bir yönetmelik uygulandığı için diğer fakültelerin yanında hukuk fakültelerinin özel durumu göz ardında kalmaktadır. Bu durumda her fakülte kendi üniversitesinin çıkardığı yönetmeliğe uymak zorunda kalmakta ve ortaya farklı ders adları, farklı ders geçme koşulları, farklı ders kredileri, saatleri hatta yıllık veya dönemlik uygulamalar dahi çıkmaktadır. Durum böyle olunca fakülte dekanlarının zaman zaman bir araya gelip aldıkları ortak kararlarla kendilerine has öğretim ilkeleri belirleme ihtiyaçları dile getirilmektedir.⁴³ Nitekim Amerika’da⁴⁴ hukuk eğitiminin geçmişten bu yana bir üst kurumun koordinasyonu altında yürütüldüğü gözlenmektedir. Her ne kadar Amerika ’da üst bir kurumun koordinasyonunda eğitim faaliyeti gerçekleşse de bunun tüm fakültelerde tek tip programın uygulandığı anlamına geldiği anlaşılmamalıdır. Esasen bu kurumun ortaya çıkmasında Amerika’nın geniş coğrafi yapısının etkili olduğunu düşünmekteyim.

Ancak İngiltere’de tek tip bir öğretim programı yoktur.⁴⁵ Yani fakülteler kendi lisans programlarını kendileri hazırlayabilmektedirler.⁴⁶ Buna göre fakültelerimiz iştiraken veya münferiden istedikleri şekilde öğretim sistemlerini belirlemeleri gerekir. Bu ikisinden hangisinin seçileceği ülkenin hukuk eğitimi politikasına bağlı olacaktır. Ama Amerika’daki gibi fakültelerin kendi arz ve taleplerini kendilerinin yaratmaları daha faydalı olacaktır.⁴⁷ Bu sayede öğrencilerin büyük şehirlerdeki fakültelere yığılması önlenecek ve öğrencilere istedikleri alanlara yönelik eğitim alması şansı tanınacaktır.

f. Staj eğitimi

Hukuk eğitiminin son aşamasını staj eğitimi oluşturmaktadır. Bu aşamada öğrencilerin lisans eğitimi sırasında öğrendiği teorik bilgilerinin yanına

⁴² Hacıoğlu, Caner, Adalet Reformu İçerisinde Hukukçuların Yetiştirilmesinde Klinik Eğitim Zorunluluğu ve Klinik Eğitim Anlayışı, *Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1-4, Yıl:2001, s.92

⁴³ Akıncı, s.32

⁴⁴ Gehringer, Axel, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi, Türkiye Barolar Birliği, 9-11 Ocak 2003, Ankara, s. 156.

⁴⁵ Aydın, s.627

⁴⁶ Oğuz, Arzu, Hukuk Eğitiminde Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü, *AÜHFD*, Cilt:52, Sayı:4, Yıl: 2003, s.19

⁴⁷ Güran, s.181-182

mesleki etik davranış kurallarını katması ve teorik bilgilerini pekiştirmesi beklenmektedir. Diğer yandan öğrencinin mezuniyet sonrası biraz deneyim kazanması sonucu mezunun direkt meslek hayatına atılması ile yapacağı hatalardan demoralize olup yaşamı boyunca etkilenmesi ve yeni mezun olmuş tecrübesiz avukatlardan müvekkillerin hak kayıplarına uğraması önlenecektir. Ayrıca avukatların yanında hakim ve savcıların da üstlenecekleri görevleri gereği belli bir olgunluğa ve tecrübeye ulaştıktan sonra görevlerine başlamaları hedeflenmektedir.

Ancak bu hedeflere ulaşmada staj eğitiminin yetersiz olduğu yönünde çeşitli eleştiriler mevcuttur. İlk başta fakülteden 22 yaşında mezun olan bir hukukçunun 25-26 yaşında hakim veya savcı olarak görevce başlaması henüz belli bir olgunluğa, hayat görüşüne ve mesleki deneyime sahip olmaması nedeniyle sakıncalı bulunmaktadır.⁴⁸ Oysa İngiltere’de hakim olabilmek için bir süre avukatlık yapmış olmak gerekmektedir.⁴⁹

Bir diğer eksiklik, uygulama eğitimi veren staj aşaması ile teori eğitimi veren lisans aşamasının arasındaki kopukluk nedeniyle teori-uygulama kopukluğu yaşanması olarak kabul edilmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için lisansta teorik bilgilerin eşzamanlı olarak uygulama bilgileriyle desteklenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ancak maddi imkansızlıklar nedeniyle bunun gerçekleşmesi pek de mümkün görünmemektedir. Mesela duruşmaların izlenmesi yoluyla teorik bilgilerin pekiştirilmesi düşünüldüğünde öğrenci sayısının çokluğu nedeniyle bunun gerçekleşmesinin zor olduğu ortaya çıkmaktadır.⁵⁰ Ancak kanımca böyle bir düşünce hedeflenecekse duruşmaların farklı bir ortamda elektronik bir cihazla öğrencilere aktarılması ile bu gerçekleştirilebilir.

Ancak her şeyden önce teori ile uygulamanın eşzamanda yürütülerek öğrencilere lisanstaki bilgilerin pekiştirilmesi sanal mahkeme veya hukuk kliniği çalışmaları ile yapılabilecektir. Günümüzde Avrupa’da, geçmişte yıllardan beri Amerika’da bu uygulama yapılmaktadır. Buna göre staj aşamasında genel olarak öğrencilerin mesleki davranış kurallarının öğretilmesi hedeflenebilir.

Bu konuda stajın şehirlerden uzak doğayla iç içe bir ortamda yapılması şeklinde sıradışı bir öneri karşımıza çıkmaktadır. Böylece bu rahat ortamın hakim-savcı adayları arasındaki sosyal ilişkileri geliştireceği kabul edilmektedir.⁵¹

Almanya’da staj eğitimi hakim, savcı ve avukatlara toplu bir şekilde ortak bir ortamda verilmektedir. Gerçekten adaletin gerçekleşmesindeki üç ayağını oluşturan bu hukukçaların staj eğitimi sırasında birbirleriyle ilgili mesleki

⁴⁸ Akıncı, s.16; Aydın, s.652-653

⁴⁹ Oğuz, s.18

⁵⁰ Akıncı, s.29

⁵¹ Öztürk, s.188-189

özellikleri yakından tanımaları avukatların hakim ve savcılarını tanımasıyla kendi mesleğini daha iyi icra etmesine, hakim-savcılarının avukatları tanımaları ise onlarla daha iyi iletişim kurabilmeleri yönünde oldukça faydalı olacağı kabul edilmektedir.⁵² Bu yönden ülkemizde de bu şekilde staj eğitiminin yapılmaması bir eksiklik olarak kabul edilebilir.

g. Öğrencilerin temelsiz olması

Günümüzde hukuk fakültelerine giriş diğer fakültelerde olduğu gibi ÖSYM tarafından yapılan sınavlar sonucu merkezi yerleştirme ile yapılmaktadır. Dünyada yapılan uygulamalara bakıldığında Amerika'da LSAT⁵³ ve Almanya'da Abitur⁵⁴ olmak üzere ülkemizdeki gibi ulusal çapta bir sınav yapıldığı görülmektedir. Ancak tam tersine Fransa'da hiç sınava gerek kalmadan sadece lise diplomasının fakülteye kayıtlanmak için yeterli olduğuna da rastlanmaktadır.⁵⁵ Her ne kadar sınav yapılsın veya yapılmassın her ülke zorlayıcı eğitimiyle sadece nitelikli kişilerin hukuk mezunu olmasına imkan tanımaktadır. Çünkü Almanya'da ilk evrede 7 yarıyılık üniversite eğitiminden sonra yapılan 1. eyalet sınavlarında katılanların yaklaşık %30'u elenir.⁵⁶ Öte yandan Fransa'da ise 2 yıllık verilen temel eğitim sırasında yapılan ara sınavlar ile ilk yıldan öğrencilerin 2/3'ü eğitimi bırakmak zorunda kalmaktadır.⁵⁷ Bundan çıkarılması gereken sonuç, ister sınavla olsun isterse lisans eğitimi sırasında olsun yapılan sınav veya verilen eğitim nitelikli öğrencilerin hukukçu olmasına hizmet etmesi gerekmektedir.

Bunu sağlamak için öncelikle hukuk eğitiminin lisans öncesi ve lisans aşaması ile bir bütün olarak planlanması gerekmektedir.⁵⁸ Bunun için nitelikli öğrenciyi seçmeden önce lisans öncesinde öğrencilerin temel donanımı sağlanmalıdır. Çünkü unutmamak gerekir ki öğrencilere verildiği kadar bilginin alınması doğrudur. Öğrencilere verilen bilgilerin çok daha fazlasını sınavlar aracılığıyla almaya çalışan sistem, geçici çözümler ile pratik faydalar sağlamayı amaçlayan vasat bir yeterlilik denetimi olacaktır.

Öte yandan lisans öncesindeki bir öğrencinin sahip olması gereken temel donanım belirlenirken, öğrencinin lisans aşamasında sahip olması gereken bilgi

⁵² Sert Çelik, Çiğdem, Almanya'da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik, TBB Dergisi, Sayı:54, Yıl:2004, s.340-341, Aktaran: Aydın, s.630

⁵³ Gehringer, Axel, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi 9-10-11 Ocak 2003, Ankara, TBB Yayınları, 1. Baskı, s.156-157 Aktaran: Öztoprak Sağır, s.23

⁵⁴ Heiner, Kuhne, Hans, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi 9-10-11 Ocak 2003, Ankara, TBB Yayınları, 1. Baskı, s.137-138 Aktaran: Öztoprak Sağır, s.18

⁵⁵ Dreifus-Netter, Frédérique, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi 9-10-11 Ocak 2003, Ankara, TBB Yayınları, 1. Baskı, s.143 Aktaran: Öztoprak Sağır, s.20

⁵⁶ Oğuz, s.21

⁵⁷ Oğuz, s.2

⁵⁸ Akıncı, s.10

donanımı ölçüt olarak kullanılacaktır. Bunun için öncelikle lisans aşamasındaki bir hukuk öğrencisinin sahip olması gereken bilgi donanımını sağlamak için öğrenimini görmesi gereken dersleri belirlemek gerekmektedir.

Lisans aşamasında bir hukuk öğrencisinin felsefe, sosyoloji, psikoloji⁵⁹, iktisat⁶⁰, siyasal tarih⁶¹, istatistik⁶², maliye, hukuk tarihi, mukayeseli hukuk, roma hukuku⁶³, siyaset bilimi, tarih felsefesi, yönetim bilimi, siyasal düşünceler tarihi⁶⁴, mantık, bilimsel araştırma teknikleri, metodoloji⁶⁵, davranış bilimleri⁶⁶ ve daha bunlar gibi farklı türlerde ve kapsamlarda alanlarda bilgi sahibi olmaları gerektiği kabul edilmektedir. Tüm bu derslerin lisans aşamasında zorunlu olarak verilebileceği mümkün olmadığına göre seçmeli olarak verilmesi düşünülebilir olsa da bana göre bazılarının tercihe bağlı şekilde araştırma ödevi olarak verilmesi gerekir.

Bu derslerin lisans aşamasında verimli olarak öğretilmesi için liselerde mantık, siyaset bilimi, ekonomi bilimi, tarih, felsefe, sosyoloji derslerinin verilmesi, hukukun diğer disiplinlerle olan ilişkisinin ve hukukun devlet ve toplumla olan rolünün önemini kavratmak⁶⁷ gerekir.

Hukuk fakültesi öğrencilerinin girişte temelsiz olmasından dolayı fakültelere, girişte, özel bir sınav yapabilme yetkisinin verilmesi gerektiği⁶⁸ ve yabancı dilin günümüzde taşıdığı zorunluluktan dolayı fakültelere, girişte, yabancı dil muafiyet sınavının yapabilme yetkisinin verilmesi gerektiği öne sürülmüştür.⁶⁹ Kısa sürede bir çözüm üretmesi bakımından bu görüşler savunulabilir.

Ancak vakıf üniversitelerinin puanlarının düşük olması sonucu hukuk öğrenimi görebilmek için gereken niteliklere hiç sahip olmayan kişilerin hukuk fakültesi mezunu olması ortaya çıkmaktaysa da⁷⁰ YÖK’ün veya hukuk eğitimi ile ilgili ulusal çapta kurulacak olan bir kurumlararası kuruluşun belirleyeceği temel kriterlerle hukuk eğitiminin tüm kurumlarda kaliteli ve zorlayıcı hale getirilmesi diploma sevdalılarının gözünü korkutacağını düşünüyorum.

h. İdari, Mali özerklik sorunu

Hukuk eğitimi ve öğretimi konusunda olması gereken duruma ulaşabilmek için milli eğitim sisteminin organizasyonun ve finansmanının çok iyi

⁵⁹ Akıncı, s.12; Öztürk, s.178; Atay, s.4

⁶⁰ Ansay, s.289; Öztürk, s.178; Atay, s.4

⁶¹ Ansay, s.289; Atay, s.4

⁶² Ansay, s.289; Öztürk, s.178

⁶³ Ansay, s.289, 300

⁶⁴ Atay, s.4

⁶⁵ Öztürk, s.178

⁶⁶ Öztürk, s.178; Atay, s.4

⁶⁷ Atay, s.2

⁶⁸ Aydın, s.646

⁶⁹ Gözler, s.3026

⁷⁰ Akıncı, s.15-16

planlanması gerekir. Öyle ki bu organizasyon ve finansmanın iyi planlanmaması söylenegelen tüm değişiklik ve düzeltme düşüncelerini havada bırakır. Buna rağmen konusu hukuk eğitimi ve öğretimi olan tüm yazılarda bu planlamaların detaylıca yapılmaması bir eksiklik olarak görülmemelidir. Çünkü bu konuda finansman planlanması gerek farklı iktisadi alanlardaki gerekse eğitim alanındaki çeşitli kalemler bir arada göz önünde bulundurularak yapılacak olan iktisadi politikalarla belirlenebilecektir. Bu yüzden bu konuda dile getirilen mali sorunlar genelleyici bir bakış açısıyla elde edilen tespitler olup finansman planlamasının gerektirdiği kapsam ve detaydan uzaktır. Ancak sistem organizasyonu bakımından aynı şeyler söylenmeyebilir. Çünkü organizasyon gereken emek harcandığı takdirde bir yazıda bütünüyle ele alınabilir. Oysa bu konuda kaleme alınan metinlerin tamamına yakını konusunun bazı alanlarında fikirler ürettiğinden veya örnek bir sistem ortaya çıkarma hedefiyle kaleme alınmadığından söylenenler idari anlamda genel olarak tespit edilen birtakım eksikliklerden öteye gidememektedir. Bununla beraber maalesef aynı şeylerin kendi makalem için de geçerli olduğunu söylemeliyim.

Hukuk eğitiminde fakültelerin mali yönden özerk olmaması, üniversitelerin idari yönden tüzel kişiliğine sahip olmasına rağmen bütçelerinin YÖK'ün planlaması çerçevesinde devlet tarafından karşılanması nedeniyle temin edilen ücretler sadece personel ile işletme giderlerini karşılayabilmekte bunun yanında bilimsel araştırma yapılabilmesi için gereken maddi kaynağı yaratamamaktadır.⁷¹ Bu durum bilimsel özerkliğe bir tehdit olarak yansımaktadır.⁷²

Bu soruna bir çözüm olması için öğrenci harçlarının uygulamaya konulması gerekir. Çünkü vergi adaleti gereği bu hizmetten doğrudan yararlanan kişilerden kısmen de olsa masrafların talep edilebilmesi gerekir. Öte yandan vergi muafiyeti sağlanarak durumu olmayan öğrencilerin harç ödememesi kabul edilebilecektir. Bu sayede öğrenim gören öğrencilerin ihtiyaç duyacağı kitaplar, teknolojik araçlar ve araştırma fonları arttırılabilecek ve geliştirilebilecektir.⁷³

Hukuk fakültelerine idari özerklik sağlanmadığı için fakülteler üniversitelerin çıkarttığı yönetmeliklerle öğretim yapabilmektedirler. Oysa her fakültenin öğretimi kendine has olacağı düşünülürse bu doğru olamaz. Bunun için tüm hukuk fakülteleri için geçerli olan genel esasları belirleyen bir yasal veya idari düzenleme ile fakültelere kendi öğretiminin detaylarını belirleyebilme yetkisi verilmelidir.⁷⁴ Böylece her fakülte kendine has eğitim anlayışı ile ön plana çıkmalı hatta kendi öğrenci arzını yaratabilmelidir.⁷⁵

⁷¹ Atay, s.1-2; Öztoprak Sağır, s.52

⁷² Öztoprak Sağır, s.52

⁷³ Atay, s.2

⁷⁴ Akıncı, s.33

⁷⁵ Güran, s.182

2. Çağdaş Hukuk Eğitimi ve Hukuk Eğitiminde Yeni Gelişmeler

a. Günümüzde hukuk eğitiminden beklenenler

En az siyasallaşan toplumdaki en fazla siyasallaşan topluma kadar hepsinin ana ögesi kendi değerleri ölçüsündeki adaleti sağlamak, korumak ve yüceltmek olduğunu düşünürsek, bunu yerine getirecek olan siyasal sistemin de toplumun tek başına kurucu unsuru olduğunu kabul etmiş oluruz. Bu siyasal sistem en geniş anlamıyla hukuk olmuştur. Bu anlamdaki hukuk sadece normatif olarak teknik boyutta bir şey değildir. Hukuk geniş anlamıyla düşünürsek toplumda adaleti gerçekleştirmeye yarayan bir araçtır.⁷⁶

Adaletin toplumdaki barış, güven ve düzenin teminatı olduğunu düşünürsek adaleti sağlamak için var olan hukukun toplumun yapıtaşı olduğuna varırız. Siyasal organizasyon gereği herkesin kendi adaletini sağlaması beklenemeyeceğinden toplumda adaleti tesis eden kişiler öne çıkmakta ve toplumda bu kişiler saygın bir kişilik kazanmaktadır.⁷⁷ Bu durumun varlığı ise adaleti sağlayanların ehil kişiler olmasını gerektirmektedir.

Bu şekilde ehil hukukçuların toplumdaki rollerinin iyi belirlenmesi sonucu bunları yetiştiren hukuk eğitime yön verilebilecektir. Aksi takdirde amacına göre planlanmamış bir hukuk eğitimi alan hukukçular toplumda sosyal sorunlara ve bunalımlara yol açacaktır.⁷⁸

Buna göre hukuk eğitiminden beklenenin adaleti tesis eden kişilerin yetiştirilmesi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ancak 20. yy’ın ikinci yarısından itibaren uluslararası ortamda ticari alanda meydana gelen değişiklikler uluslararası ilişkilerin temelini ticaret odaklı bir anlayışa oturtmuştur. Uluslararası ortamda ticaretin gelişmesi ve hızlanması ile ulusal sınırlar ortadan kalkmış, ticari alanda ulusal değerlerin yerini küresel ilkeler ve anlayışlar almıştır. Bu ise beraberinde farklı bir hukuk anlayışını getirmiştir.

Gerçekten de Avrupa’da Bologna sürecinden sonra artık Avrupa hukukundan değil Avrupalı hukukçudan bahsedilir olmuştur.⁷⁹ Çünkü Avrupa sınırları içerisinde topluluk anlaşmalarıyla birlikte dışa karşı ticari birliktelik, içte ise ticari ilişkilerin hızlandırılması sağlanmış ve ortak bir Avrupa hukukunun yaratılması için medeni ve ticaret hukuklarının birleştirilmesi teklif edilmiştir.⁸⁰ Ancak bu konuda yapılan çalışmalar istenilen hedefleri gerçekleştirememiş olacak ki Avrupa’daki hukuk fakültelerinde Avrupa hukuku ağırlıklı eğitimin

⁷⁶ Türközer, s.1

⁷⁷ Türközer, s.1

⁷⁸ Karayalçın, s.23

⁷⁹ Oğuz, s.2

⁸⁰ Europäische Parlament Document A 5-0384/2001 v. 15.11.2001 Aktaran: Oğuz, s.1

tek başına yeterli olmayacağı anlaşılmış ve artık Avrupa'daki farklı hukuk alanlarındaki düzenlerin her birine kolaylıkla uyum sağlayabilecek şekilde metodolojik temele sahip olan hukukçuların yetiştirilmesi hedeflenmeye başlanmıştır.⁸¹

Bu yeni gelişmeler karşısında akıllara gelmesi gereken soru şudur: “Hukuk eğitimi ile toplum mühendisi mi yoksa hukuk teknisyeni mi yetiştirmeliyiz?”⁸² Klasik hukuk eğitiminin yetiştirdiği hukukçular adalet dağıtıcı kişi olması amacıyla yetiştirildiğinden toplum mühendisi olarak kabul edilebilir nitelikte iken Avrupa'da hukuk eğitiminin yetiştirdiği hukukçular, her ne kadar hukuk düzenleri arasındaki metodolojik farklılıkları kavrayabilen nitelikte olsalar da adaleti sağlama amacını ikinci plana atmış şekilde yetiştirildiklerinden hukuk teknisyeni olarak kabul edilebilirler.

Buna göre artık yeni nesil hukuk eğitimi ile iş dünyasında ortaya çıkan teknik ihtilafların çözülmesi hedefi daha ön plana çıkmaktadır. Bu ise hukukçuyu toplumdaki saygın olduğu makamından alıp iş dünyasına hizmet eder bir role kavuşturması nedeniyle toplumdaki saygınlığını azaltıcı etki yaratmaktadır. Çünkü bu tip hukukçular işlerin yürümesine engel olan sorunları çözücü nitelikte bir yardım paketi olarak görülecek, çalıştığı alanın hukuki işçisi olarak algılanacaklardır. Hatta ufukta görünen o ki artık bu yeni nesil hukukçular ileride birer yasal uzman veya arabulucu olarak çağrılacaklardır.

Sonuç olarak klasik hukukçu tipinden sonra küresel alanda yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan yeni nesil hukukçuların fonksiyonu ve nitelikleri eleştiri konusu olsa da kabullenip uyulması gereken bir olgudur. Çünkü çağın getirdikleri karşısında hareketsiz kalarak eski değerlerin savunucusu olmak ve sürdürmeye çalışmak tarih sahnesinde yenik düşen toplumların kaybetmelerine yol açan sebeplerden biridir.

Hukukun toplumdaki yerinin belirlenmesi, hukuk eğitiminden beklenenlerin tespitini yaptırırken bir yandan da bu tespitin bir diğer yüzünü yani hukukçu tanımlamasını ortaya çıkarmaktadır. Hukukçunun geniş anlamda tanımlanması ise hukukçunun sahip olması gereken nitelikleri birer birer açıklığa kavuşturmaktadır.

Buradan hareketle bu vasıfları açıklamaya geçmeden önce, nitelikleri tahdidi olarak sınırları keskin bir şekilde açıklamanın mümkün olduğu kadar da yanlış olacağını ifade etmekte fayda vardır. Bu yüzden belirlenen vasıfların sayısı azaltılabilir veya çoğaltılabilir ya da daha özele inen cümlelerle somutlaştırılarak çeşitlendirilebilir. Çünkü bir hizmet grubunu oluşturan kişilerin her birinin karakteri aynı işlevi gören mekanik alet olmayacağından

⁸¹ Oğuz, s.25

⁸² Karayalçın, s.25

dolayı birbirine benzetilemez ve en önemlisi bir kişiliğe ait özellikleri tartışmasız biçimde hem nicel hem de nitel olarak açıklayabilmek mümkün değildir.

Bir insanın kendisinden beklenen tutum ve davranışları yerine getirebilmesi için yapacaklarını liste halinde vermek yerine, bunları yapmaya iten karakteri kendisine kazandırmak gerekir. Bunun için hukukçunun sergilemesi gereken tutum ve davranışları saymadan önce karakterinin genel hatlarını çizerek işe başlamak en doğrusu olur.

Hukuk adamı, belirli bir bilinç düzeyi, bir duygu, düşünce ve güçlü bir irade olarak var olan gerçekliği ifade eder. Bu duygu, düşünce ve irade daima haklı olana yönelen kişilik kurucu ve belirleyici niteliklere ulaşma idealini bünyesinde taşır. Ancak bu ideallere ulaşmak hiç de kolay değildir. Bunun için değerler dünyasını yeniden düzenlemek gerekir. Bu sayede hukuk adamı yeni değerler dünyasının ortaya çıkardığı tüm sonuçları zaten hal ve hareketleri ile sergilemeye başlayacaktır. İşte bu değişim ve dönüşüm için hukuk adamı kendisini bir bedel ödemeye hazır etmelidir. Sadece duyarlı, sorumlu ve yetkinlik sahibi kişiler kendi bünyesindeki bu değişim ve dönüşümü gerçekleştirebilir.⁸³

Bu karakteri kazanan kişiler sosyal bilimlerle kendisini geliştirerek yaşadığı dünyanın çağdaş hayatını ve onun toplumsal sorunlarını anlayabilecek kültür seviyesine çıkmalı ve bunlar üzerinde tarafsız değer yargıları üretebilecek fikri olgunluğa ulaşabilmelidir. Bunun için okuduğunu veya işittiğini değerlendirmeden öğrenen kişiler ne kendisine ne de çevresine katkılarda bulunabilecektir.⁸⁴

Bu karaktere sahip olan hukukçunun adaleti tesis edebilmesi için hukuk formasyonuna sahip olması gerekir. Hukuku sanat gibi uygulayabilmesi gerekir.⁸⁵ Hukuk formasyonunun kazanabilmek için üniversite eğitimi şarttır.⁸⁶ Hukuk formasyonu hukuk tekniği ile birlikte kullanılabilir. Bu nedenle hukuk tekniğini de öğrenmek şarttır.⁸⁷ Hukuk tekniğini kazanabilmek için fakülte bitirmeye gerek yoktur.⁸⁸ Hukuk tekniği bir mahkemede veya avukatlık bürosunda uzun yıllar yardımcı çalışan olarak görev yaparak da kazanılabilir.

Hukuk insanının hukuki donanımını geliştirebilmesi için bunları yaratan değerler dünyasındaki küresel veya ulusal değişimlere uyum göstermesi gerekir. Değerler dünyası, sosyal ilişkilerdeki değişimlerden direkt etkilenen ve hukuku direkt etkileyen temel bir sosyolojik kavramdır. Bunun için hukukçu dünyadaki sosyal ve siyasal gelişmeleri takip etmelidir.

⁸³ Türközer, s.1-2

⁸⁴ Ansay, s.279

⁸⁵ O. Kahn-Freund, Reflection on Legal Education, j>9 Modern L. Rev. 123 (1966) Aktaran: Ansay, s.278

⁸⁶ Ansay, s.278

⁸⁷ Akıncı, s.9; Ansay, s.278

⁸⁸ Ansay, s.278

Bunun yanında hukukçunun yabancı ülkelerde değişen ve gelişen hukuki kavram ve ilkeleri takip etmesi gerekir. Çünkü bunlar hukuk düzenini temelden etkileyebilen soyut hukuki değerlerdir.

Nitekim hukukçunun bunları yerine getirebilmesi için yabancı dil bilgisinin ve mukayese kabiliyetinin olması çok önemlidir.

Bunların yanında son olarak hukukçunun tarafsız kararlar alabilmesi, idealist olması, hukuk devletine bağlı kalması gibi ek özelliklere sahip olması gerektiğini söylemek ne yanlış olur ne de söylemezsek bu konu eksik kalır. Çünkü zaten karakter vasfının yorumlanması ile hukukçunun bu özellikleri bünyesinde barındırması gerektiği çıkarılabilecektir.

b. Amerika Birleşik Devletleri'nde hukuk eğitiminin genel görünümü

Çağdaş hukuk eğitimi başlığı altında ABD'de uygulanan hukuk eğitiminin temel özelliklerini, Kıta Avrupa'sında uygulanan eğitimden sistemsel açıdan farklı olan yönlerini genel olarak bahsetmeden geçmek doğru olmazdı.

Amerikan anayasasına göre Amerika'da özel hukuk alanında yasal düzenlemeler yapmak mümkün değildir. Tüm federe devletler kendi ülkelerinde uygulanmak üzere federe yasalarını çıkartırlar. Federal yüksek mahkeme ise olayla ilgili federal yasaları varsa uygular yoksa bulunduğu bölgedeki federe devletin yasalarını uygular. Ancak tüm federe devletlerde ortak olan hukuki geleneğe göre eski İngiliz sömürgesi olmalarından dolayı *common law*'ı uygularlar.⁸⁹

Amerika'da var olan hukuk birliği yasal düzenlemelere dayanmaz. Bu hukuki birliktelik kuralların, ilkelerin, hukuki materyallerin ve hukuku geliştirmede kullanılan yöntemlerin birlikteliğidir. Bu hukuk birlikteliğinin sonucu olarak Amerika'da uygulanan hukuk eğitimi de birliktelik arz eder. Öğrencilere federe devletlerde uygulanan hukukun ortak yanları öğretilir. Bu sayede öğrencilere Amerikan hukukunun ortak ilke ve kavramları öğretilmiş olur. Ancak öğrenciler her zaman mezun olduktan sonra bir eyalette çalışacağını bilincinde olarak eğitimi sürdürürler. Çünkü öğrenciler daha sonra iş hayatında bir eyalette görev yapabilmek için o eyalette uygulanan yasal mevzuat bilgisinin sınıdığını sınavlarda başarılı olmak zorundadır.⁹⁰

Amerika'da hukuk eğitimi lisansüstü eğitim olarak kabul edilir. Belli bir bölümü okuma şartı olmadan lisans eğitimi alan her kimse ulusal kapsamda uygulanan LSAT özel yetenek sınavını geçmek koşuluyla hukuk eğitimi

⁸⁹ Ranieri, F.: Juristen für Europa: Wahre und falsche Probleme in der derzeitigen Reformdiskussion zur deutschen Juristenausbildung, Juristenzeitung (JZ) 52 (1997) 807. Aktaran: Oğuz, s.33

⁹⁰ Kötz, H.: Rechtsvereinheitlichung - Nutzen, Kosten, Methoden, Ziele. RabelsZ 50 (1986) 15 Aktaran: Oğuz, s.34

alabilir.⁹¹ Bu nedenle 3 yıllık hukuk eğitimi süresince temel kültür derslerine Avrupa’dakine nazaran daha az önem verilir. Çünkü öğrencilerin lisans öncesinde ve lisans eğitimi sırasında hukuk eğitimi alması için gereken temel altyapısal eğitimi aldığı kabul edilir. Bu yüzden ilk yılda temel hukuk derslerini alan öğrenci sonraki yıllarda kariyeri boyunca yöneleceği alana göre tercih edeceği seçmeli dersler üzerinden eğitimini alır ve farklı alanlarda kendini geliştirebilmek için özel programlara yönelir.⁹²

Öğrencilerin yöneldikleri özel programlardan birisi hukuk klinikleridir. Hukuk kliniği sayesinde öğrenciler hukuki desteğe ihtiyacı olan kimselere yardımda bulunur, basit davalarda onları mahkemelerde temsil ederler ve böylece hem hukuki tecrübe edinme hem de sosyal yönünün kuvvetlendirme fırsatı bulmuş olurlar.⁹³

Bunun yanında karmaşık hale gelen iş dünyasına göre nitelikli hukukçu yetiştirebilmek için farklı lisans alanlarından biri ile ortak hukuk master programı yapabilme fırsatı da öğrencilere sunulmuştur.⁹⁴

Derslerde anlatım metodu olarak yıllardır Sokrat metodu uygulanagelir. Bu metod ile derste bir hukuki uyuşmazlık veya hukuki tartışma konusu üzerinden öğrencilerin hukuki mantık yürütme yeteneğini geliştirmesi, Amerikan hukukunun temel ilke ve kurallarını öğrenmesi, çevresindeki toplumsal sorunları kavraması ve bunlara çözüm üretmesi sağlanır.⁹⁵ Avrupa’dakinin aksine öğrenciler derse aktif bir şekilde katılırlar.

c. Bologna sürecinin Avrupa’da hukuk eğitimine verdiği yön

Bologna süreci en kısa tanımıyla Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturmak amacıyla⁹⁶ genel olarak Avrupa Birliği üyesi ülkelerin kendi aralarında birlikte yürüttükleri diplomatik çalışmaların genel adıdır.

İlk fikirlerin oluşması ve temaların başlamasının 1970’lere dayandığı Bologna süreci, 1998 Sorbon, 1999 Bologna deklarasyonlarının imzalanması ile birlikte hız kazanmıştır.⁹⁷ Süreç 1999 yılında 29 üye ülke ile başlamış, 2010’da en son Kazakistan’ın katılımıyla birlikte üye devlet sayısı 47’ye yükselmiştir.⁹⁸

⁹¹ Chodos, Hiram, (Çeviren: Birol Akgün), Hukuk Eğitimi: Trendler, Sorunlar ve Stratejiler, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı:1-2, Yıl: 2001, s.330; Gehringer, Axel, Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi 9-10-11 Ocak 2003, Ankara, TBB Yayınları, 1. Baskı, s.156-157 Aktaran: Öztoprak Sağır, s.23

⁹² Chodos, (Çeviren: Birol Akgün), s.330

⁹³ Chodos, (Çeviren: Birol Akgün), s.332-333

⁹⁴ Chodos, (Çeviren: Birol Akgün), s.333

⁹⁵ Chodos, (Çeviren: Birol Akgün), s.330

⁹⁶ YÖK, Yükseköğretimde Yeniden Yapılanma: 66 Soruda Bologna Süreci ve Uygulamaları, 1. Baskı, Ankara-2010, s.2

⁹⁷ Aktan, Coşkun Can, Sorbon’dan Bologna’ya, Berlin’den Bergen’e: Avrupa’da Yükseköğretim Sistemlerinin Harmonizasyonu ve Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Çalışmaları, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, Yıl:2010, s.1

⁹⁸ YÖK, s.4

Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturulmasındaki temel inancın “*bilgi ve bilim üzerine kurulu, akademik hareketliliğin sağlandığı, cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliğin azaltıldığı, niceliksel ve niteliksel olarak daha gelişmiş bir iş paylaşımının bulunduğu bilgi ekonomisine dayalı yetiştirilmiş bireyleri, dünyadaki diğer güç odaklarıyla rekabette en üst sıraya*” çıkarmak olduğu kabul edilmektedir.⁹⁹

Avrupalı devletleri böyle bir sürecin ve çalışmanın içine iten temel sebep ise temel inancın gerçekleştirilmesinin önündeki Avrupa’daki devletlerin yükseköğretim sistemlerindeki öğretim süresi ve kazanılan dereceler arasında çok farklılıklar bulunması¹⁰⁰ engelidir. Bu yüzden ülkeler arasında öğrenci ve öğretim elemanı transferi güçleşmekte, bu ise bilgi ve deneyimin hızlı paylaşılmasını engelleyerek Avrupa’nın dünyada akademik olarak geride kalmasına yol açmaktadır. Ancak çalışmaların başlamasında tek etken bu olmamıştır.

AYA projesi ile üniversite mezunlarına iş imkanı sağlama amacı da güdülmüştür. Çünkü üniversitelerin esas görevlerinden birisi de eğitim verdiği öğrencilerine talepleri doğrultusunda onları kendilerini nitelikli hale getirebilecekleri tüm imkanları sunmaktır. Buna göre üniversiteler mezuniyet sonrası istihdam sorununa çözüm olarak mezun sayısını azaltmamalıdır. Onlara iş piyasasının aradığı vasıfları kazandırmalıdır.¹⁰¹ Proje karşılıklı diplomaların tanınması sayesinde farklı ülkelerdeki üniversiteler arasındaki öğrenci hareketliliğinin artırılmasını sağlayarak mezuniyet sonrası hizmetlerin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasına yardımcı olacaktır.¹⁰²

Projenin büyük resmine bakıldığında ortak bir Avrupalı bilinç ve kültürü yaratmanın¹⁰³ en büyük hedef olduğu görülmektedir. Çünkü özellikle 2. dünya savaşının ardından uluslararası ilişkilerin artması ile coğrafi bölgelerde çeşitli alanlarda işbirliklerine gidildiği çok net görülmektedir.

Bu temel inancı veya amacı gerçekleştirmek için Bologna sürecine katılan devletler karşılıklı diplomaların tanınmasını sağlayarak öğrenci ve öğretim üyesi transferini kolaylaştırmayı, iki aşamalı bir eğitim sistemine geçmeyi (3 yıl lisans + 2 yıl lisansüstü), AKTS uygulamasına geçmeyi¹⁰⁴, akademik hareketliliğin desteklenmesini, yaşam boyu öğrenimi desteklemeyi ve Yükseköğretimde Avrupa boyutunun teşvik edilmesini¹⁰⁵ taahhüt etmişlerdir.

⁹⁹ Öztoprak Sağır, s.35

¹⁰⁰ YÖK, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Yükseköğretim”, <http://www.yok.gov.tr/egitim/ab/avrupa.doc> Aktaran: Aktan, s.3

¹⁰¹ YÖK, s.12-14

¹⁰² Aktan, s.6

¹⁰³ Aktan, s.6

¹⁰⁴ YÖK, s.3

¹⁰⁵ Aktan, s.2

Avrupa’da ortak bir yükseköğretim alanı oluşturulması doğrudan olarak hukuk eğitimi de etkilemiştir. Gelişmeler sonucu hukuk eğitiminin yöneldiği hedefler ve haliyle hukukçunun niteliği de büyük bir değişikliğe uğramıştır. Ancak bu değişimlerde Bologna sürecini meydana getiren çeşitli deklarasyonların temel gayesinden ziyade Avrupa iş piyasasının ihtiyaç duyduğu personel tiplmesi etkili olmuştur.

Avrupa’daki iş piyasası farklı ortamlara kolaylıkla uyabilen esnek yapıda olan hukukçuları talep etmeye başlamıştır.¹⁰⁶ Çünkü her bir ülkenin hukukunun temeli ortak olsa da yasaları farklı olmuştur. Bu yasal farklılıkları engellemek adına AB tarafından çıkartılan yönergeler aracılığıyla tek bir Avrupa hukuku yaratmak hedeflenmiştir.¹⁰⁷ Ancak bu çabaların belli noktalarda sorunlar yarattığı görülmektedir. Hukukta birleştirme ve uyumlaştırma hareketlerinin dağınık bir görünüş sergilediği, sadece taşıma hukuku veya fikri haklar gibi alanlarda değil sözleşmeler ve haksız fiiller gibi geniş kapsamlı alanlarda dahi ortak kuralların bulunduğu düzenlemelerden ziyade birbirinden farklı spesifik alanlarda anlaşmaların yapılarak parçalanmış bir görünüme sebep olduğu izlenilmiştir.¹⁰⁸ Dahası ülkeler arasında dağınık ve parçalanmış şekilde uluslararası yasal düzenlemelerin yapılması hukuku uygulayan makamların hukuku tespit edip uygulamakta güçlükler yaşadığı görülmüştür.¹⁰⁹

Ülkeler arasındaki yasal farklılıkların ortak hukuki düzenlemelerle ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığı anlaşılınca hukuk eğitiminin içeriğinin değiştirilmesi ile sorun çözülmeye çalışılmıştır. Yapılan içerik değişikliği ile hukuk öğrencilerine Avrupa pozitif hukukunun metodolojik temelini öğretilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu sayede hukuk mezunları, Avrupa’daki herhangi bir ülkede iş hayatında, uygulamada uyum sorunu yaşamadan kolaylıkla çalışabilecektir.¹¹⁰ Ayrıca geçmişte öğrencilere ihtilaf çözmeye yönelik hukuk eğitimi verilmesinden vazgeçilip, ihtilafların önlenmesini sağlamaya yönelik eğitim verilmeye geçilmiştir.¹¹¹

Bu yönde eğitim verilmesi için eğitim süreci iki aşamaya bölünmüş, ilk aşamada (3 yıl) öğrenciye Avrupa hukuk sisteminin sosyolojik, ekonomik, felsefi ve tarihi boyutunun öğretildiği temel hukuk bilgileri ve Avrupa’nın farklı ülkelerindeki pozitif hukukun karşılaştırmalı olarak metodik bir şekilde öğretilmesi kararlaştırılmıştır. Çünkü Avrupa hukuk entegrasyonun

¹⁰⁶ Oğuz, s.25

¹⁰⁷ Oğuz, s.1

¹⁰⁸ Oğuz, s.28

¹⁰⁹ Kegel, G.: Sinn und Grenzen der Rechtsangleichung, Angleichung des Rechts der Wirtschaft in Europa, Kölner Schriften zum Europarecht, Heft 11, 1971,43. Aktaran: Oğuz, s.29

¹¹⁰ Oğuz, s.25

¹¹¹ Willoweit.D./Grosst’eld,B.: Juristen fürEuropa, JZ 13 (1990) 607. Aktaran: Oğuz, s.26

karşılaştırma ve genelleme yapabilen hukukçulara ihtiyaç duyduğu, genellikle kabul edilmektedir. İkinci aşamada ise (2 yıl) her ülkenin ulusal hukukunu konu alan dersler işlenmektedir. Buna göre öğrenciler ilk aşamayı kendi ülkesinde ve değişim programlarından yararlanarak farklı ülkelerde tamamlayabilirler. Çalışmak istediği ülkede ise ikinci aşamayı tamamlaması gerekmektedir.¹¹²

d. Teorik öğretimi destekleyen uygulamalı öğretim metodları

Hukuk eğitiminin teorik ağırlıklı olması, hukukun ilke ve kavramlarının temel ve genel mantığının kavratılması veya içselleştirilmesi için, gerekli olduğu Avrupa'da baskın olarak kabul edilmektedir. Ancak zamanla ortaya çıkan sorunlar bu baskın görüşü yıpratmış ve bu görüşten tavizler verilmesine yol açmıştır. Bu sayede Amerika'da uygulanan farklı öğretim metodları Avrupa'da da uygulanmaya başlanmıştır.

Avrupa'daki öğretim metodunun değişmesine yol açan sorunlara genel olarak bakıldığında, öğretim üyesi merkezli öğretimin esas olması sonucu öğrencilerin derslerde pasif olması nedeniyle derslerin öğrenciler açısından sıkıcı geçmesi ve sağlıklı eğitimin yapılamaması en çok göze çarpanlardandır.

Bunun yanında, hukukçuların kariyerinde ihtiyaç duyacağı bilgi ve deneyimi mesleğe atıldıktan sonra kendi kendine kazanmasının beklenmesi ile mesleğinin ilk yıllarında basit hatalar yapmasına bağlı olarak özgüvenini yitirmesi sonucunda tecrübesiz hukukçuların ilk müvekkillerini telafi edilmez hak kayıplarına uğratma tehlikesi de önemli sorunlar olarak kabul edilmelidir.

Bu sorunlara çözüm olarak Amerika'da hukuk klinikleri bir asırdan fazla süredir uygulanmaktadır. Avrupa'da son yıllarda hukuk klinikleri sisteme dahil edilmiştir. Türkiye'de ise halen yaygın olarak pratik olay çözümleri ile bu eksiklik giderilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca geçmişte başarılı bir Probleme Dayalı Öğretim yöntemi ülkemizde uygulanmıştır.

Bir öğretim üyesinin gözetiminde¹¹³ hukuk öğrencilerinin toplumdaki çeşitli kimselerin sorunlarına çözüm olarak hukuki yardım yapılarak öğrencilere ameli hukuk alanında deneyim kazandıran yöntemin genel adına hukuk kliniği denilmektedir.

Hukuk kliniklerinin tarihsel süreci izlendiğinde Amerika'da ortaya çıktığı görülmektedir. 1870 yılında Hardward Law School'da Christopher Columbus Langdell tarafından öğrencilere avukat gibi davranabilmeyi öğretebilmek adına dava metodu (case method) uygulanmaya başlanmış, ardından ilk önce 20. yy'ın başlarında Amerika kıtasına doğru artan göçlerin yarattığı sosyolojik sorunlar ile hukuk kliniklerine ihtiyaç duyulmaya başlanmış, akabinde 2.

¹¹² Ost, F./Hoecke, M.: Für eine europäische Juristenausbildung. Kurzer Beitrag, JZ 19 (1990) 911. Aktaran: Oğuz, s.26

¹¹³ Öztoprak Sağır, s.60; Hacıoğlu, s.93

Dünya savaşını takip eden süreçte kıtada yaşanan yoksulluk ile bu ihtiyaç artmıştır. Öyle ki bu ihtiyacı karşılayabilmek için üniversitelerde hukuk klinikleri açılabilmesi amacıyla vakıflar tarafından yüklü bağışlar yapılmıştır. Bu şekilde 20. yy’ın sonuna doğru ise Amerika’da hukuk kliniklerinin sayısı çoğalmıştır.¹¹⁴

Avrupa’da ise hukuk eğitiminde alternatif öğretim metodları verilen hukuk eğitimin soyut nitelikte olması itibarıyla her zaman ihmal edilmiştir. Ancak Bologna sürecinin uygulanmaya başlamasıyla beraber 3 yıllık ilk aşamanın gereken hukuk temelinin öğrencilere kazandırılması için yetersiz olması eleştirileri doğrultusunda alternatif öğretim metodlarının uygulanması ihtiyacı ortaya çıkmış ve Amerika’da uygulanan hukuk klinikleri Avrupa’da da uygulanmaya başlamıştır.¹¹⁵

Hukuk kliniklerini öğrencilere daha iş hayatına başlamadan mesleki formasyon eğitimi vermesi ve mesleki etik değerleri öğretmesi yönünden çok başarılı bir yöntemdir. Çünkü klinik eğitim işbaşında eğitim anlayışı ile hareket eder.¹¹⁶

Klinik eğitim, öğrencilerin toplumun içinde doğan özel veya genel sorunları çözmeye uğraşmalarından dolayı öğrencilere sosyal adaleti ve hukukun toplumdaki rolünü kavratması bakımından oldukça faydalıdır.¹¹⁷ Klinik eğitim sayesinde öğrenciler, teorik bilgilerini pekiştirir¹¹⁸, araştırma iletişim görüşme ve danışmanlık becerilerini kuvvetlendirir¹¹⁹, çevresindeki sorunlara olan ilgisini arttırarak sosyal sorumluluk bilincini güçlendirir, somut olayın temelinde yatan hukuki ilintiyi yakalama yetisini kazanır ve daha birçok kazanım elde eder.

Öte yandan klinik eğitimin topluma olan faydaları da vardır. Toplumun refahının, adaletin herkese ulaşmasını ve yardımlaşmanın artmasını sağlar. Milli birlik ve vatandaşlık bilincini yükseltir.¹²⁰ Son 10 yıldır BM genel kurul raporlarında belirtildiği üzere vatandaşlara tanınan haklar ne kadar çağdaş ve adaleti tecelli ettiren nitelikte olursa olsun, vatandaşların haklarını kullanmasının önündeki engeller kaldırılmadığı sürece sadece kağıt üzerinde yazılı birer ütopya olarak kalacaktır. Bu nedenle tanınmış hak ve fırsatlara erişim

¹¹⁴ Bückner, Andreas, Woodruff, William A., “The Bologna Process and German Legal Education:Developing Professional Competence through Clinical Experiences”, German Law Journal, Vol. 09, No. 05, s. 579-584 Aktaran: Öztoprak Sağır, s.62-64

¹¹⁵ Öztoprak Sağır, s.7-8

¹¹⁶ Hacıoğlu, s.93

¹¹⁷ Mason, David Mc Quid, Hukuk Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: Hukuk Klinikleri 13-14 Haziran 2013 Eskişehir, 1. Baskı, Eskişehir-2013, s.21

¹¹⁸ O’Brein, Edward Lee, Hukuk Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: Hukuk Klinikleri 13-14 Haziran 2013 Eskişehir, 1. Baskı, Eskişehir-2013, s.33

¹¹⁹ Wysoczynska, Malgorzata, Hukuk Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: Hukuk Klinikleri 13-14 Haziran 2013 Eskişehir, 1. Baskı, Eskişehir-2013, s.46

¹²⁰ Mason, s.22

imkanının sağlanması ile adaletin insanlara erişmesi mümkün olacaktır.¹²¹ Buna göre klinik eğitim, toplumda adaletin tesis edilmesi ile sağlanacak tüm yararların ortaya çıkmasına katkıda bulunacaktır.

Klinik eğitimin tanımı, fonksiyonu ve yararları belirtildikten sonra uygulanış şeklini anlatmadan önce metodun uygulandığı ülkelerin içinde bulunduğu sosyal, siyasi koşullar ve yasal imkanlara göre birbirinden farklı uygulanış şekillerinin olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Farklı hukuk klinikleri modelleri incelendiğinde, bir kuruma bağlı olarak bir ofiste veya binada ya da çeşitli toplum kesimlerinin ziyaret edilmesi suretiyle sahada olmak üzere, iki çeşit uygulama şeklinin olduğu göze çarpmaktadır.

Mesela Amerika’da yaygın olarak uygulanan ve na fakülteye bağlı şekilde hizmet veren klinikte, avukat tutmaya gücü yetmeyen kişiler bu birimlere gelip sorunlarını anlatıp ya hukuki destek alırlar ya da mahkemelerde öğrenciler tarafından temsil edilirler.¹²²

Bunun yanında öğrencilerin hukuki alanda yoksul kimselere yardım eden sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışmasına da rastlanmaktadır.¹²³ Bu örnek klinik eğitime maddi kaynak ayıramayan fakültelerin tercih edebileceği bir yöntemdir. Çünkü bu yöntemde zaten STK’lar öğrencileri bizzat denetlemiş ve eğitmiş olacaktırlar. Sadece faaliyetin yürütülmesini genel olarak denetleyen bir öğretim üyeleri kurulu belirlemek yeterlidir.

Sokak hukuku (street law) olarak adlandırılan bir diğer yöntemde öğrenciler bir öğretim üyesinin koordinatörlüğünde cezaevindeki mahkumlara, lisedeki öğrencilere veya toplumdaki diğer kesimlere, bulundukları duruma göre temel hak ve özgürlükleri hakkında bilgi verirler.¹²⁴ Sokak hukuku yöntemi klinik eğitime başlamak isteyen fakülteler için en ideal olanıdır. Çünkü devlet veya büyük STK’lar tarafından desteklenmeden gönüllülük anlayışı içerisinde e.dr erinklinik eğitime başlayan fakülteler, yeterli maddi kaynak ve nitelikli personel bulmakta güçlük çekmektedirler.

Dünyanın dört bir yanında daha iyi bir hukuk eğitimi verebilmek adına uygulanan hukuk klinikleri öğretim metodunun yanında dünyada yeni olmasa da ülkemiz açısından yeni ve heyecan verici sayılan Probleme Dayalı Öğretim metodundan bahsetmeden geçmek, ülkemizde hukuk eğitiminde Türkçe kaynak sıkıntısı yaşanması sebebiyle kanaatimce hata olurdu. Bu nedenle bir sistem önerisi olması bakımından bu başarılı alternatif öğretim metoduna değinmek gerekiyor.

¹²¹ Grimes, Richard, Hukuk Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: Hukuk Klinikleri 13-14 Haziran 2013 Eskişehir, 1. Baskı, Eskişehir-2013, s.150-153

¹²² Chodos, (Çeviren: Birol Akgün), s.332

¹²³ Chodos, (Çeviren: Birol Akgün), s.332

¹²⁴ Grimes, s.149

Probleme Dayalı Öğretim metodu kısaca PDÖ, uygulandığı süreçte Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı olan Hakan Pekcanitez yönetiminde 2001¹²⁵ yılında başlayıp birkaç yıl yürütülen bir alternatif öğretim metodudur.

PDÖ’de amaç klasik takrir öğretim metodunun sonucu olan öğretim üyesinin aktif olmasını değiştirip hukuk eğitiminde öğrenciyi aktif hale getirmektir. Eğitimde aktif olan öğrenci bilginin kaynağına kendisi ulaşarak öğrenimini sürdürür. Bilgiye ulaşmak için kaynak taraması yapan öğrenci bilgiye ulaşma merakını içselleştirir, araştırma yöntemlerini kavrama, araştırma ve mukayese becerisini geliştirir.

Bu amacı gerçekleştirmek için PDÖ yöntemi ile az sayıda öğrencinin bir yönlendirici etrafında toplanıp, önceden elde ettikleri bilgileri kullanarak, önceden hazırlanmış bir somut olaydaki hukuki meseleyi çözmesi hedeflenmiştir. Bu sayede öğrenciler, bilgiye ulaşmak için kişide önceden oluşması gereken zihinsel aşamaları, yani bilgisinin sınırlarını fark etme ve bu doğrultuda başvuracağı kaynaklardaki öğrenme hedeflerini bizzat yaşamış olurlar.¹²⁶

PDÖ, öğrencilere hukukun öz kurallarını kavratarak, avukat gibi düşünmesini öğreterek ehil bir şekilde hukuk yargılamasını yapmayı öğretir.¹²⁷

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte iletişimin artması ve hızlanması sonucu hukukun kapsamı sürekli ve hızlı biçimde genişlemekte ve her bilginin öğrenilmesini imkansız hale getirmektedir. Bu nedenle sürekli değişen bilgiyle birlikte hafızayı yenilemektense, bilgiye ulaşma becerisinin geliştirilmesi ve bilginin temelini oluşturan mantığın kazanılması daha önemli hale gelmektedir. PDÖ bu ihtiyaçları karşılamaya uygun bir araçtır.¹²⁸

3. Sonuç

Ülkemizde eğitimde ve bilhassa hukuk eğitiminde yaşanan sorunlar yıllardır aynı şeylerin tekrarından ibarettir. Sürekli aynı sorunlar yaşanmış ve aynı şekilde sürekli aynı hareketsizlik devam etmiştir. Yaşanan sorunlar ciddi boyutlara ulaştığında ise sorunun doğru teşhis edilmeden çözümler üretildiğini görüyoruz. Bu nedenle üretilen çözümler kısa sürede tedavi eder nitelikte olduğu için ilk başlarda görünüşte doğru çözümler gibi algılanmış, uzun vadede daha iyi çözümler üretilmemiştir.

Bundan çıkarılacak sonuç makro çapta alınacak her bir karar önceden belirlenmiş bir politikanın eseri olmalıdır. Eğitim politikasının iyi belirlenmesi ile atılacak adımlar politika doğrultusunda çizilen planlara göre yapılacaktır.

¹²⁵ Öztoprak Sağır, s.160 (Kitabın ek kısmındaki Pekcanitez, Hakan, *Hukukta Probleme Dayalı Öğrenim ve Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Örneği*, makalesinden alıntı yapılmıştır.)

¹²⁶ Öztoprak Sağır, s.165-166 (Pekcanitez, ek kısımdaki a.g.m.)

¹²⁷ Öztoprak Sağır, s.167 (Pekcanitez, ek kısımdaki a.g.m.)

¹²⁸ Öztoprak Sağır, s.167 (Pekcanitez, ek kısımdaki a.g.m.)

Bu sayede sorunlar zamanında büyümeden çözülebilecek ve muhtemel gelişmeler doğrultusunda meydana gelebilecek değişimlere karşı da önlem alınarak çağın gereklerine ayak uydurulabilecektir.

Buna göre bu makalede ve bu konuda yazılmış diğer yazılarda çözüm önerisi olarak sunulan görüşler cımbızla seçilerek uygulanmamalıdır. Çünkü bu çözüm önerilerinin hepsi bir planın içerisinde hedefleri gerçekleştirebilir. Yoksa tek başına uygulanan çözüm önerisi, yukarıda da ifade edildiği üzere büyük onarımlar yapması umulan kısa vadeli düşüncelerin sonucunda alınan kararların uygulanmasından öteye geçemez.

Bu girişi yaptıktan sonra hukuk eğitiminin beklenen seviyede olmamasının önemli sebeplerinden biri uzun yıllar süren politikasızlığın sonucu maddi kaynakların yetersiz olması ve az harcanması gereken kalemlere fazla kaynak ayrılmasıdır. Maalesef kaynakların yetersiz olması nedeniyle yapılan küçük değişikliklerle sorunların çözülmesi beklenmek zorunda kalınmaktadır. Bu nedenle maddi kaynakların yeterli ve doğru belirlenmesi ile işe başlamak gerekir. Mesela öğretim üyelerinin ücretlerinin az olması herkes tarafından dile getirilen bir sorundur. Ücretlerin az olması nitelikli hukukçuların farklı meslekler yapmasına neden olmaktadır. Ücretlerin az olması öğretim üyelerinin motivasyonlarının ve çalışma güçlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Daha sonra gelecek planlaması yapılarak ülkenin ileride ihtiyaç duyacağı hukukçu sayısının tespiti yapılmalı hatta bu hukukçuların niteliklerine göre sayılarının tespiti de yapılmalı ve buna göre fakülteler açılmalı, öğretim üyesi yetiştirilmeli ve fakülte kontenjanları belirlenmelidir. İhtiyaç duyulan sayıya ve niteliklere göre hukukçu yetiştirilmemesi, hukukçuların gelecekte başarısız olmasına ve toplumda itibar kaybının nedenlerinden biri olacaktır.

İhtiyaç duyulan sayı tespit edilmediği için sırf bölgesel politik hedeflerle dahi fakültelerin açılmasına rastlanmaktadır. Politik hedeflerin farklı olması ise yetersiz akademik kadronun olması sorununu görmezden getirmeye yetip artmaktadır. Bunun için yeterli akademik kadro sağlanamadan fakülte açılmasına izin verilmemelidir. Öte yandan diğer maddi koşulların da sağlanarak fakültelerin açılması doğru olacaktır.

Daha sonraki en önemli sorun hukuk öğrencilerinin hukuk eğitimi için yetersiz olmasıdır. Bu yetersizlik öğrencilerin bilgiye aç olmaması ile daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Öğrencilerin araştıran, sorgulayan, tartışan ve bilgiyi mantık süzgecinden geçirerek alan kişiler olması gerekmektedir. Bunların birini yaratan temel özellik diğerlerini de oluşturduğundan öğrencilerin lise çağından itibaren bilimin kutsallığına inanmış veya en azından çağın en önemli gücünün bilim olduğunu idrak ederek yetiştirilmiş olması gerekir. Bunun yanında öğrencinin aile eğitiminin en belirleyici olduğunu unutmamak gerekir.

Bilginin sürekli değişmesi nedeniyle yirmili yaşlarda öğrenilen bilgiler yaşlanmadan önce birkaç kez değişmektedir. Bu nedenle bilgiye ulaşma usulleri önem kazanmaktadır. Bu usullerin öğrenilmesi için öğrencilerin araştırma yapmasını öğrenmeleri ve hukuki yazım tekniklerini geliştirmeleri için temel hukuk derslerinden her birinden isteğine göre seçecekleri bir konuda yazı kaleme almaları istenebilir. Ancak yeterli sayıda akademik personelin olmaması ve öğrenci sayısının çokluğu karşısında öğrenciler tarafından kaleme alınan yazıların değerlendirilebilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle sadece mezun olduktan sonra kariyerini sürdürecekleri alanda çalışma yapmaları veya her yılın sonunda gördüğü derslerin tümünü içine alan bir farazi olayın çözümü kendilerinden beklenebilir. reç olmaması ile daha da içinde Böylece tüm kağıtların değerlendirilmesi daha olanaklı hale gelecektir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Şahin, Hukuk Eğitimi Üzerine Düşünceler, *Selçuk Üniversitesi HFD*, Cilt: 9, Sayı:1-2, Yıl: 200, s.9-48
- Aktan, Coşkun Can, Sorbon’dan Bologna’ya, Berlin’den Bergen’e: Avrupa’da Yükseköğretim Sistemlerinin Harmonizasyonu ve Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Çalışmaları, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, Yıl:2010, s.1-59
- Ansay, Tuğrul, Hukuk Eğitiminde Reform, *Ankara Üniversitesi HFD*, Cilt: 26, Sayı: 1, 1969, s.261-321
- Aslan, Ramazan, Taşpınar, Sema ,AB Sürecinde Türkiye’de ve Avrupa’da Hukuk ve Hukukçunun Yetiştirilmesi ve Türkiye’nin Bu Gelişmelerden Etkilenmesi, *Ankara Üniversitesi HFD*, Cilt: 53, Sayı:1, Yıl: 2004, s. 1-25
- Atay, Cevdet, Hukuk Öğretimi ve Hukukçu Eğitime Bakış Sorunlar ve Çözüm Önerileri, www.barobirlik.org.tr/yayinlar/makaleler/cevdetatay.doc, Erişim Tarihi: 14.05.2018
- Aydın, Oğuz Gökhan, “Gelenekten Geleceğe” Türkiye’de Hukuk Eğitimi, *TAAD*, Sayı: 21, Yıl: 6, Nisan-2015, s.621-657
- Chodos, Hiram, (Çeviren: Birol Akgün), Hukuk Eğitimi: Trendler, Sorunlar ve Stratejiler, *Selçuk Üniversitesi HFD*, Cilt:9, Sayı:1-2, Yıl: 2001, s.327-336
- Çiftçi, Hasan, Demirbağ, Fahrettin, Türkiye’de Hukuk Fakülteleri ve Hukuk Eğitimi, *TBB Dergisi*, 91. Sayı-2010, s.257-290
- Çelikel, Aysel, Hukuk Eğitimi ve Öğretimi Konusunda Düşünceler, Yeni Türkiye, Yargı Reformu Özel Sayısı, Ankara, 1996, s.903 vd.
- Güran, Sait, ABD’de Hukuk Öğretimi ve Eğitimi, *İstanbul Üniversitesi HFD*, Cilt:50, Sayı:1-4, Yıl:1984, s.179-196

- Hacıoğlu, Caner, Adalet Reformu İçerisinde Hukukçuların Yetiştirilmesinde Klinik Eğitim Zorunluluğu ve Klinik Eğitim Anlayışı, *Atatürk Üniversitesi HFD*, Cilt:5, Sayı:1-4, Yıl:2001, s.91-94
- Türkiye Barolar Birliği, *Hukuk Öğretimi ve Hukukçunun Eğitimi: Uluslararası Toplantı*, 1. Baskı, Ankara-2003
- Eskişehir Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, *Hukuk Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar: Hukuk Klinikleri 13-14 Haziran 2013 Eskişehir*, 1. Baskı, Eskişehir-2013
- Karayalçın, Yaşar, *Hukukta Öğretim-Kaynaklar-Metot-Problem Çözme*, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara 2001
- Gözler, Kemal, “Küreselleşme Sürecinde Hukuk Eğitimi”, *Legal Hukuk Dergisi*, Yıl 6, Sayı 69, Eylül 2008, s.3021-3030
- Oğuz, Arzu, Hukuk Eğitiminde Son Gelişmeler ve Karşılaştırmalı Hukukun Hukuk Eğitimindeki Rolü, *Ankara Üniversitesi HFD*, Cilt:52, Sayı:4, Yıl:2003, s.1-40
- Özay, İl Han, *Günışığında Yönetim II Yargısal Korunma*, 2. Baskı, İstanbul-2010
- Öztoprak Sağır, Meral, *Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hukuk Eğitimi-Araştırma Raporu*, 1. Baskı, Ankara-2010
- Öztürk, Hakan, Hukukçuların Eğitimi, *TAAD*, Nisan-2010 sayı 1, s.167-194
- Sert Çelik, Çiğdem, Almanya’da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik, *TBB Dergisi*, Sayı: 54, Yıl: 2004, s.339-346
- Türközer, Bahir Güneş, Hukuk Adamı, *Adalet Dergisi*, 27. Sayı, 2007, s.1-5
- YÖK, *Yükseköğretimde Yeniden Yapılanma: 66 Soruda Bologna Süreci ve Uygulamaları*, 1. Baskı, Ankara-2010

